

Research Article/Araştırma Makalesi

Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi

New Behavioral Economics, Methodological Individualism and Dismissal of Societal

Fatma Esra SOYLU¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, iktisadi analizde yirminci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan yeni yaklaşımlardan olan yeni davranışsal iktisat yaklaşımına metodolojik olarak bir eleştiri sunmak ve bu eleştiri doğrultusunda bu yaklaşımın günümüz iktisadi problemlerinin toplumsal boyutunu ihmal etmesi sebebiyle başarılı bir yaklaşım olmaktan uzak olduğunu savunmaktır. Yeni davranışsal iktisat, Neoklasik iktisadın sert çekirdeği olan rasyonalite kavrayışına yönelttiği eleştirilerle, iktisadi gerçekliğin daha gerçekçi bir analizi için umut vadeden bir yaklaşım gibi görünmekteyse de ortodoksinin metodolojik çerçevesinde yer alan en problematik kısmı olan metodolojik bireycilik yaklaşımını miras olarak devralmış ve bir anlamda ortodoksi ile bağıni tam olarak koparmamıştır. Metodolojik bireycilik yaklaşımı, tüm iktisadi analizi, iktisadi karar alma sürecine ve yalnızca temsili bireye indirgemektedir. Bu indirgemecilik ise iktisadi analizde sosyal yapının ihmali anlamına gelmektedir. Dolayısıyla yeni davranışsal iktisat, metodolojik yönelimi dolayısı ile yapısal iktisadi problemleri ıskalamaya devam etmektedir. İktisadi sistemin yapısal problemlerinin bireysel sorumluluklar haline getirildiği neoliberal evrede ortaya çıkan bu yeni yaklaşımın aynı zamanda neoliberal politika önerilerini meşrulaştırma görevi üstlendiği de aşikardır.

Jel Kodları: B00, B41, D90, D91

Anahtar Kelimeler: Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik, Neoliberalizm

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, fatma.soylu@alanya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3183-1179

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi.
Fiscaeconomia, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Abstract

This paper aims to present a methodological criticism on the new behavioral economics approach, which is one of the novel approaches that emerged towards the end of the twentieth century in economic analysis, and in line with this criticism, to argue that new behavioral economics is far from being successful approach since it neglects the societal dimension of current economic problems. While new behavioral economics, with its criticism directed at the understanding of rationality that constitutes the hard core of neoclassical economics, appears as a promising approach for a more realistic analysis of economic reality, it inherited the methodological individualism approach, which is the most problematic part in the methodological framework of orthodoxy, and in a sense did not completely sever its ties with orthodoxy. The methodological individualism approach reduces the whole of economic analysis to the economic decision-making process and the representative individual. This reductionism means neglecting the social structure in economic analysis. Thus, the new behavioral economics continue to miss structural economic problems due to their methodological orientation. It is apparent that new behavioral economics, which emerged in the Neoliberal stage when the structural problems of the economic system were transformed into individual responsibilities, have also assumed the task of legitimizing the neoliberal policy proposals.

Jel Codes: B00, B41, D90, D91

Keywords: New Behavioral Economics, Methodological Individualism, Neoliberalism

1. Giriş

1870’lerde gerçekleşen marjinalist “devrim”le birlikte ortaya çıkan neoklasik iktisat okulu, ilerleyen süreçte ortodoks iktisat halini almıştır. Dünyanın yaşadığı ve büyük istikrarsızlıklar yaratan 1. Dünya Savaşı ve ardından 1929 krizine kadar da sorgusuz sualsiz kabul edilen bir paradigma niteliği taşımıştır. 1870’lerden itibaren yaşanan refah ve uyum dönemi sona erince, neoklasik iktisadın vaat ettiği, aksamayan, dengeye yönelimli, en yüksek refah düzeyini sağlayan sisteme olan güven de sarsılmış ve teori sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bunalımdan çıkışın, ortodoks iktisadın en büyük vaatlerinden biri olan “kendiliğindenlik” ile çözülemeyeceği anlaşılmış ve yeni arayışlara girilmiştir. O günden bu yana neoklasik iktisat teorisinin, pratiğe uygunluğuna dair tartışma giderek büyümekte ise de ateşli savunucularının sayısında da azalma görülmektedir. Denebilir ki neoklasik iktisat hala iktisadın ortodoks kanadını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ortodoks iktisat denildiğinde neoklasik iktisadın ilk günkü katı halinden bahsetmek de mümkün değildir. Neoklasik iktisat sürekli yenilenerek iktisadi analizde hakimiyetini sürdürmeye devam etmektedir.

Günümüzde neoklasik iktisada yapılan eleştirileri düşündüğümüzde, İngilizcede sıklıkla kullanılan bir deyim akla düşmektedir: “beat a dead horse”. Meali ise halihazırda geçerliliğini yitirmiş bir iktisadi analiz yöntemini, ortaya çıkışından yüz elli yıl sonra hala eleştiriye tabi tutmak. Fakat gerçekten geçerliliğini ve gücünü yitirdiğine emin olabilir miyiz burası şüpheli. İktisadi analizde ortaya çıkan yeni gelişmelere ve yaklaşımlara baktığımızda bu şüphe daha da derinleşiyor. Yeni yaklaşımların şimdilik hiçbirisi ortodoks iktisat halini alabilmiş değil fakat ana akım içerisinde yer aldıkları kesin. Bunlardan en önemlileri ise davranışsal iktisattır. Davranışsal iktisat, neoklasik teorisinin önemli sacayaklarından rasyonalite ilkesine eleştiri getirerek, neoklasik iktisadın eksiklerini giderme hususunda umutlu bir girişim olarak yerini almıştır. Fakat başarılı olup olmadığı tartışmalıdır.

Metodolojik bireycilik ve rasyonalite ilkeleri, neoklasik iktisadın temel ilkeleri arasında en yaygın kabul edilenler arasında yer almaktadır. Bu çalışma da işte bu iki ilke ile ilişkilidir. Neoklasik iktisadın rasyonalite ilkesini esnetme amaçlı çalışmalar arasında son yıllarda gözde olan ve ana akım iktisat içerisinde anılmaya başlanan davranışsal iktisat bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Özellikle geleceğe dair belirsizliğin kabulü ve bu belirsizlik altında iktisadi karar birimlerinin davranışlarında optimaliteden uzaklaşma üzerine kurulu bu analiz, rasyonalite varsayımını terk etmiş olsa da neoklasik iktisadın metodolojik bireyci yaklaşımını takip etmeye devam etmektedir. Bu iki analiz arasındaki devamlılık/süreklilik ise (yeni) davranışsal iktisadın ortodoksünün alanından yeteri kadar uzaklaşmadığının ispatıdır. Bir başka deyişle bu yeni yaklaşımın iktisatta, neoklasik iktisadın karşısında konumlanan heterodoksiyi temsil ettiği inancı yanlıştır. Daha da ötesi neoliberal dönemde giderek popülerleşen davranışsal iktisat, bu ideolojiyle tutarlıdır ve onu yeniden üretme işlevi üstlenmektedir.

Çalışmanın giriş bölümünden sonra gelen ikinci bölümünde ilk olarak neoklasik iktisadın nasıl kavramsallaştırıldığına değinilecek ve ardından rasyonalite kavramına itiraz eden yaklaşımlar olarak davranışsal iktisat yaklaşımından bahsedilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde neoklasik iktisadın temel sacayaklarından birini temsil eden metodolojik bireycilik yaklaşımının özellikle yeni davranışsal iktisat yaklaşımında devam ettiği ileri sürülecektir. Dördüncü bölümde metodolojik bireyciliğin iktisadi analiz için ne ima ettiği ve yaratacağı problemlere ve

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

yöntemin kısıtlılıklarına değinilecektir. Son bölümde ise yeni davranışsal iktisat yaklaşımının ortaya çıktığı ve popülerleştiği dönemin hakim iktisadi zihniyeti olan neoliberalizm ile bağlantısı kurulmaya çalışılacaktır. Bağlantı, metodolojik bireyciliğin hem neoliberal ideolojide hem de yeni davranışsal iktisat yaklaşımında ortak ilke olarak sürdürülmesi sebebiyle, toplumsal sorunların bireysel meselelere indirgenmesi çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma genel bir değerlendirme ile son bulacaktır.

2. Neoklasik Rasyonalite Varsayımına İtirazlar ve Yeni Davranışsal İktisat

Neoklasik iktisat isimlendirmesini kullanan ilk kişi Thorstein Veblen'dir. Veblen (1898) neoklasik iktisadi analizi modern öncesi dönemlerin bilimlerine hapsolmuş bir bilim dalı olarak görmektedir. Modern bilimler olarak adlandırdığı ise Darwinci evrim teorisisidir. Bilimleri, evrim öncesi bilimler ve evrim sonrası bilimler olarak ikiye ayıran Veblen'e (1898: 375) göre toplumsal olgularla ilgilenen bir bilim dalı, kesinlikle bir süreç, bir silsile içeren, evrimsel bir bilim olmalıdır. Veblen, evrimci bir tarihsel yaklaşımı benimsemeyen ve taksonomik olarak kabul edilen tüm iktisat biçimlerini sınıflandırmak için "neoklasik" terimini ortaya atmıştır (Lawson 2013: 980). Veblen'in eleştirisi neoklasik iktisadın dayandığı temel ön kabuller üzerinedir. Bu temel ön kabullere yöneltilen Veblen eleştirisi, aslında neoklasik yaklaşımın sosyal gerçekliği ele alış biçimini sorgulamaktadır. Bu ön kabuller arasında taksonomik bilgiye dayanması, metodolojik bireyciliği benimsemesi, insanların rasyonel ve fayda maksimizasyonu peşinde olduğunu varsayması, matematiksel modelleme ve dengede ısrardır (Veblen, 1899).

Neoklasik iktisadın sert çekirdeğine dair fikir belirten diğer önemli isimler ise şunlardır: Hahn'a (1984, 1985) göre neoklasik iktisat projesi bireyci bakış açısı, rasyonalite ve denge analizi içerir. Weintraub'a (2002) göre ise bir teoriyi neoklasik yapan temel varsayımlar şunlardır; rasyonel tercihler, fayda ve kâr maksimizasyonu ve tam bilgi varsayımı. Bu varsayımlara dayanan veya bu varsayımlar tarafından yönlendirilen teoriler, neoklasik teorilerdir. Arnsperger & Varoufakis (2006), neoklasik iktisadın özünün üç meta-aksiyoma indirgemeyi dener; metodolojik bireycilik, metodolojik araçsalcılık ve metodolojik dengeleme. Becker'a (1976: 5) göre neoklasik iktisat, maksimize edici davranış, piyasa dengesi ve tutarlı tercihlerle şekillenmektedir. Becker'ın yaklaşımından yola çıkan Hodgson'a (1999: 9) göre ise neoklasik iktisat verili ve sabit tercih fonksiyonlarına sahip bireylerin rasyonel, maksimize edici davranışlarını varsayar; ulaşılan denge durumlarına veya bu durumlara doğru hareketlere odaklanır ve kronik bilgi problemlerinin yokluğu ile tanımlanır. Colander (2000: 134-135) metodolojik bireycilik, kaynak dağılımı, faydacılık, marjda mübadele, rasyonalite ve genel denge kabullerine dikkat çeker. Dequech'in (2007: 280) tanımında ise rasyonalite, denge ve belirsizlik yokluğu neoklasik iktisadi tanımlar. Lavoie'ye (2006) göre ise bu özellikler arasında rasyonellik, araçsalcılık, metodolojik bireycilik, mübadele, kıtlık ve rekabetçi piyasalar bulunmaktadır. Neoklasik iktisadi tanımlayan temel ilkelere dair yapılan sınıflandırmalardan yapılacak en önemli çıkarım, metodolojik bireycilik ilkesinin en temel ortak ilke olarak belirlenmiş olmasıdır. Temel ilke olarak açıkça metodolojik bireycilik belirtilmeyen sınıflandırmalarda yer alan rasyonalite, faydacılık veya tam bilgi gibi varsayımlar üstü örtük biçimde bireycilik yaklaşımına dayanmaktadır. Fakat neoklasik iktisat eleştirileri, metodolojik bireycilik üzerine yoğunlaşmaktan ziyade rasyonalite ve tam bilgi üzerine odaklanır.

Neoklasik iktisadın temel varsayımlarından bazılarının -özellikle *homoeconomicus* yaklaşımının- ciddi biçimde eleştirilmeye başladığı yıllar ikinci dünya savaşı sonrasına denk düşmektedir. Elbette ki daha öncesinde de klasik ve neoklasik yaklaşımları eleştiren Marksizm ve Eski Kurumsal İktisat gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Fakat bu yaklaşımlar hiçbir zaman ana akım paradigma haline gelememiştir ve heterodoks iktisat başlığı altında değerlendirilmişlerdir. Fakat 1950'ler sonrasında, neoklasik iktisadın sert çekirdeğine yönelik eleştiriler ses getirmeye başlamış ve hatta 1980'ler sonrasında ana akım haline gelmeye başlamıştır denebilir. İşte davranışsal iktisat yaklaşımı, eleştiri yapan bu yaklaşımlar arasında en önemlileri arasında yer almaktadır.

Davranışsal iktisada dair, eski ve yeni olmak üzere iki gelenekten bahsedilir. Eski davranışsal iktisat yaklaşımının kurucularından biri Herbert Simon'dur ve onun 1955, 1956 ve 1959 yılında yaptığı çalışmalarda geliştirdiği sınırlı rasyonellik (*bounded rationality*) yaklaşımıdır. Eski davranışsal iktisadın kurucu bir diğer ismi ise George Katona'dır. Davranışsal iktisat alanında çalışmalar yapan üniversiteler arasında Amerika'daki Carnegie-Mellon ve Michigan Üniversitesi yer almaktadır. Carnegie-Mellon Üniversitesi'nde Herbert Simon çalışmaktadır ve odaklandıkları konular ağırlıklı olarak sınırlı rasyoneliktir. Michigan Üniversitesi'nde ise George Katona çalışmaktadır, çalışma konuları arasında firma davranışı, tüketici davranışı ve makro konular yer almaktadır (Sent, 2004: 741).

Simon rasyonel iktisadi aktör fikrini yani insanların sürekli fayda maksimizasyonu peşinde olduğu fikrini eleştirmiştir. Fayda maksimizasyonunda amaç en çok tatmin sağlayan seçeneği tercih etmektir. Fakat Simon'a göre karar vericiler seçim alternatiflerini değerlendirirken ve de beklenen faydayı maksimize ederken bilişsel olarak kısıtlıdır, yani sınırlı rasyoneldirler. Neoklasik iktisat insanın seçim davranışını doğru tanımlayamaz. Simon insanın neoklasik teorideki gibi davranmasını engelleyen tüm kısıtlamaları ifade etmek üzere "sınırlı rasyonelite" kavramını kullanır. Simon (1955: 99), iktisatçılara yeni görev verir ve bu görevin, iktisadi insanın rasyonelitesinin yeniden belirlenmesi olduğunu ileri sürer. Bu rasyonelite, insanlığın bilgiye erişimi ve zihinsel hesaplama kapasitesi ile uyumlu olmalıdır. İktisat teorisinde yer alan maksimumlaştırma ilkesinin gerçek hayatta çalışmadığını dile getirir ve insanların aslında optimizasyon peşinde olmadıklarını ve yalnızca yeteri kadar iyi olana uyum sağladıklarını ileri sürmüştür (Simon, 1956: 29). Bu çalışmaları ile Nobel Ekonomi ödülüne de layık görülmüştür.

Katona 1951 yılında "İktisadi Davranışın Psikolojik Analizi" başlıklı bir eser yayınlamıştır. Bu eserde, insan davranışının ekonomik süreçlerin direkt olarak kaynağı olduğunu ileri sürmüş ve iktisadi analizin bu konuya yeteri kadar hakkını vermediğini belirtmiştir. Neoklasik rasyonellik varsayımını keskin bir dille eleştiriye tabi tutmuştur. Katona (1975: 4) "tüketicilerin ve iş adamlarının güdüler, tutumları ve beklentilerinin, harcama, tasarruf ve yatırımın belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını ve modern psikolojinin iktisadi davranışın araştırılması için kavramsal ve metodolojik araçlar sağladığını" savunmuştur.

Katona'ya göre davranışsal iktisat, iktisadın içinde bir alt disiplindir. İktisat teorisinin kayda değer kısmı piyasa davranışları ile ilgilidir. Dolayısıyla davranışsal iktisat, iktisat teorisinin yerini almayı değil, iktisadi davranışı daha gerçekçi ele alarak açıklamayı amaçlar (Yılmaz, 2018: 18). Katona'nın neoklasik iktisada yönelik en temel eleştirisi, iktisadi davranışı belirleyen değişkenlerin önemini gerektiği gibi hesaba katmamasıdır. Güdüler, tutumlar ve beklentilerin

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

yanı sıra satın alma isteği, bahsettiği değişkenlerin örnekleridir. Katona'ya (1951: 31) göre, bu tür değişkenlere dikkat etmek çok önemlidir: “Ara değişkenler, psikolojik analiz için gereklidir çünkü onlar olmadan ekonomik davranış açıklamamız eksik kalır, davranış anlayışımız sınırlı ve gelecekteki davranış tahminlerimiz yanlış olur”. Katona, neoklasik iktisatçıların araya giren bu gibi değişkenleri doğru bir şekilde hesaba katmadıkları zaman, “insanların mekanik olarak davrandıklarını”, yani “ekonomik çevredeki aynı gelişmelere her zaman aynı tepkileri gösterdiklerini” varsaymakla suçlu olduklarını ileri sürer (Katona, 1951: 6).

Eski davranışsal iktisat, savaş sonrası neoklasik teorinin altın çağında, neoliberal dönem öncesinde 1950'ler ve 60'larda şekillenmiştir. Simon, Katona ve meslektaşları gibi eski davranışsal iktisatçıların pek çok ortak noktası vardır ve heterodoksi içerisinde sayılabilecek fikirlerin öncüsü bir düşünce okuludur. Günümüzde davranışsal iktisat denildiğinde anlaşılan daha çok yeni davranışsal iktisat ekolüdür. Yeni davranışsal iktisadın kökleri ise 1970'lere ve özellikle Amos Tversky ve Daniel Kahneman'ın yanı sıra Baruch Fischhoff, Paul Slovic ve diğerlerinin çalışmalarına kadar izlenebilir (Sent, 2004: 742). Fakat popülerleşmesi ve ana akım içerisinde yerini alması 1990'lı yılları bulmuştur. Neoliberal dönemde ortaya çıkan ve bu dönemin ideolojisi ile tutarlı olduğu iddia edilen ise yeni davranışsal iktisattır. Bu sebeple bu çalışma bu yeni yaklaşımın eleştirisi üzerine yoğunlaşacaktır. Yeni davranışsal iktisat yaklaşımı da Nobel Ödülleri ile anılmaktadır. Kahneman iktisada psikolojiyi ve Vernon Smith ise iktisada deneyi davet ettiği için 2002 yılında, Richard Thaler ise 2017 yılında davranışsal iktisat alanında yaptıkları çalışmalarla ödüle layık görülmüşlerdir. Yeni davranışsal iktisat bugün ana akım içerisinde önemli bir yeri teşkil etmektedir.

Neoklasik teoride meydana gelen gelişmelerle birlikte, belirsizlik analiz içine dâhil edilmeye başlanmış ve karar vermede belirsizlik faktörünü inceleyen çalışmalar gündemde yerini almıştır. Rasyonel olan ekonomik birimlerin belirsizlik altında nasıl karar verdiklerini inceleyen çalışmalara ilk olarak “Beklenen Fayda Kuramı” örnek olarak verilebilir. Bu kuram Daniel Bernoulli tarafından ortaya atılmıştır ve sonrasında John von Neumann ve Oskar Morgenstern tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre en rasyonel davranış biçimi, beklenen faydayı en çoklaştırmaktır. Eğer bir durumu tam anlamıyla öngöremiyorsak belirsizlik söz konusudur. Bu durumda gerçekleşmesi olası tüm durumlara dair bir fikir oluşturmamız gerekmektedir. Karar vericiler beklentilerini, bu durumlar için tanımlanmış olasılık dağılımlarına göre belirler. Burada karar vericilerin, hangi durumun gerçekleşeceğini bilmeseler dahi onların olası tüm durumların rassal bir şekilde belirli bir olasılık dağılımına göre gerçekleştiğini bildikleri varsayılır. Beklenen fayda kuramı, bireylerin tercihlerinin özelliklerine dair bazı varsayımlarda bulunur. Bunlar, tamlik, geçişlilik, tutarlılık, monotonluk, süreklilik ve bağımsızlıktır. Tamlik varsayımı, bireyin tercihini, net bir şekilde ifade ettiğini ima eder. X Y' 'ye veya Y X' 'e tercih edilir veya kayıtsız kalınır. Geçişlilik varsayımı, tercihlerin izlenebilir kılınması için gereklidir. X Y' 'ye tercih edilirse ve Y de Z' 'ye tercih edilirse, X Z' 'ye tercih edilir. Tercihlerin bu iki özelliği bize tutarlılık varsayımını verir. Tercihler tam ve geçişli ise tutarlıdır. Bu varsayım, tercihler arasında en kötüden iyiye sıralama yapıldığını ima eder. Monotonluk, tercih yapılacaklar arasında birinin daha tercih edilir, daha çekici olması anlamına gelir. Süreklilik varsayımı ile bireyin karşı karşıya kaldığı tercihlerden birini seçtiği durumda, bu tercihlerden birinin olasılığında meydana gelen küçük değişimin, bireyin tercihini değiştirmeyeceği ima edilir. Bağımsızlık varsayımı ise bireyin önündeki iki tercihe, ayrı ayrı başka bir tercih eklenmesi durumunda da, tercihinin

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

değişmeyeceği ima edilir. Yani ilk iki tercih arasındaki sıralama başka bir seçeneğin eklenmesiyle değişmez (Schoemaker, 1982: 531-532).

Beklenen fayda kuramı, belirsizlik altında karar alma problemlerinin çözümünde başvuru niteliğini uzun süre korumuş fakat son yıllarda yapılan çalışmalar sonucu ciddi sorgulamalara maruz kalmıştır. Yapılan bu çalışmalarda karar alıcıların, bu kuramın temel ilkelerini ihlal ettiğine dair kanıtlar ortaya çıkmıştır. Beklenen fayda kuramı tüketicilerin risk tercihlerini hesaba katmayan bir yaklaşımdır. Maurice Allais (1953) tarafından ortaya çıkarılan Allais paradoksu ve Daniel Ellsberg (1961) tarafından geliştirilen Ellsberg paradoksu bunların başını çekmektedir. Allais paradoksu, oynanan çeşitli oyunlar sonucunda, bireylerin riskten kaçınması (*risk aversion*) sebebiyle beklenen fayda kuramının bağımsızlık varsayımının ihlal edildiğini görmüştür. Yani tüketiciler tercihlerini riske bakarak yaparlar. Bir diğer eleştiri ise beklenen fayda kuramının tamlik ve monotonluk varsayımlarının ihlaline dayanan Ellsberg paradoksudur. Ellsberg paradoksuna göre bireyler belirsizlikten kaçınma eğilimindedirler. Bireyler bir seçimle karşı karşıya kaldıklarında olasılığı hakkında bilgi sahibi oldukları durumları olmadıkları durumlara tercih ederler. Yapılan eleştirilerden en güçlüsü 1970’lerde Kahneman ve Tversky’den gelmiştir. Beklenen fayda kuramının yetersizliğini ispatlayarak yeni bir kuram, “Beklenti Teorisi” olarak adlandırılan bir seçim modeli sunmuşlardır. Beklenti teorisi, belirsizlik altında karar almada rasyonel davranış yaklaşımının doğru olmadığını kabul etmiştir. Beklenti teorisine göre, belirsizlik veya risk altında karar vermede, insan davranışlarındaki rasyonel olmayan özellikler (duygu ve sezgi gibi) ön plana çıkmaktadır (Kahneman ve Tversky, 1992: 298).

Beklenen fayda kuramının aksine beklenti teorisinde fayda değil değer hesabı yapılır. Beklenti teorisinde bireyler bir referans noktası üzerinden beklenen değer hesabı yapıp kararlarını verirler (Kamilçelebi, 2019: 38). Beklenti teorisinde karar süreçleri iki evreye ayrılır. İlk evre “düzenleme” (*editing*) ikinci evre ise “değerlendirme” (*evaluation*) evresidir. Düzenleme evresinde, sunulan seçenekler arasında bir ilk analiz yapılır. İkinci evrede ise analizi yapılmış bu seçenekler değerlendirilir, beklentilere değer atfedilir ve en yüksek getirisi olan seçilir. Düzenleme evresinin işlevi, seçimi ve değerlendirmeyi basitleştirmek amacıyla seçenekleri organize etmek ve yeniden düzenlemektir.

Düzenleme evresinin bazı aşamaları vardır. Kodlama (*coding*) aşamasında, insanların referans noktaları belirlenir. İnsanlar kararları sonrasında meydana gelen sonuçları, kazanç veya kayıp şeklinde algırlar. Bu kazanç veya kayıp ise nötr bir referans noktasıyla ilişkilendirilmiştir. Referans noktası ise cari varlık düzeyidir. Kayıp ve kazanç referans noktasına göre kodlanır. Önemli olan bu referans noktasından ne kadar sapılacağıdır. Birleştirme (*combining*) aşamasında, aynı sonuçlara yol açacak olan farklı seçenekler birleştirilir. Amaç seçenekleri basitleştirmektir. Ayrırma (*segregation*) aşamasında, risksiz olan öğeler riskli olanlardan ayrıştırılır. İptal etme (*cancellation*) aşaması diğerlerinden farklıdır. Diğer işlemler her bir olasılığa uygulanırken bu işlem iki veya daha fazlasına uygulanır. Seçeneklerde bulunan ortak elementler çıkarılır. Tercihler azaltılır. Son aşama yuvarlama (*rounding*) aşamasıdır, olasılıkları yuvarlayarak beklentileri basitleştirme işlemidir (Kahneman ve Tversky, 1979: 274-275).

Kahneman ve Tversky, seçim sürecinde yaşanan anormalliklerin, düzenleme aşamasında yapılan hatalar sebebiyle olduğunu düşünmektedirler. Düzenleme evresinden sonra gelen

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

değerlendirme evresinde, düzenlenen ihtimaller arasında en yüksek getiriye sahip olan seçenek seçilir. Sonuç mutlak kayıp/kazanç değil, referans noktasına göre kayıp/kazançtır. Beklenti teorisine göre, değerlendirme aşamasının iki bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki “değer fonksiyonu” ve ikinci bileşeni “ağırlıklı olasılık fonksiyonu”dur (Kahneman ve Tversky, 1979: 279).

Değer Fonksiyonunun üç özelliği bulunmaktadır. İlk olarak, değer fonksiyonu referans noktalarından sapma olarak tanımlanmıştır. Referans noktasında değişim yaşanırsa bireylerin kararları da değişmektedir. İkincisi, fonksiyon kazançlar için konkav kayıplar için ise konvektir. Yani bireyler kazançta riskten kaçınan, kayıpta ise risk üstlenendir. Son olarak ise değer fonksiyonu kayıplar için daha dik biçimdedir. Yani bireyler kayıplara daha duyarlıdır.

Değerlendirme evresinin ikinci bileşeni “ağırlıklı olasılık fonksiyonu”dur. Beklenti teorisinde, olasılık değil, karar ağırlıkları dikkate alınır. Her bir sonucun değeri, karar ağırlığıyla çarpılır. Karar ağırlığına, beklentiler arasındaki seçimlerden ulaşılır. Karar ağırlıkları, olasılıklar değildirler, olasılık varsayımlarına uymazlar ve bu karar ağırlıkları inanç veya güven derecesi olarak yorumlanmamalıdır. Örneğin yazı tura oyununda oyuncunun kazanma olasılığı %50 iken, Kahneman ve Tversky’ye göre karar ağırlıkları %50’den küçük olabilir. Bireyler, çok düşük olasılıkları daha büyük, yüksek olasılıkları ise olduğundan daha düşük ağırlıklandırır (Kahneman ve Tversky, 1979: 280-282). Olasılıkların çok küçük değerlerinde kazançta risk alırlar ve kayıplarda ise risk almaktan kaçınırlar. Normalde kazançta riskten kaçınan birey, çok düşük olasılık durumlarında, tersi eylemi yani risk alma eylemini gerçekleştirir. Kayıpta da risk alması beklenen birey, düşük olasılıkta riskten kaçınma davranışı sergiler. Tversky ve Kahneman, karar ağırlıklarının bu ayrı değerlendirilmesi yerine “kümülatif karar ağırlığı” kullanarak beklenti teorisini güncellemişlerdir. Kümülatif karar ağırlığı değerlendirmesinde dört bulgu göze çarpar. Yüksek olasılık içeren kayıp durumlarında risk arama ve kazanç durumunda riskten kaçınma, düşük olasılık içeren kayıpta ise riskten kaçınma ve kazançlarda risk arama davranışdır (Kahneman ve Tversky, 1992: 297).

Davranışsal iktisat literatürüne bir diğer önemli katkı Thaler’den gelir. Thaler, 1980 tarihli “Toward a Positive Theory of Consumer Choice” başlıklı makalesinde, beklenti teorisini bir adım daha ileri götürür ve bu makalede “donanım etkisi” (*endowment effect*) isimli bir kavram geliştirir. Donanım etkisiyle kasıt, bireylerin zaten para verip satın aldıkları bir mal veya hizmeti, kendilerinin satması teklif edildiğinde, aldıkları fiyattan çok daha yüksek bir fiyata satmaya niyetlenmeleriyle ilişkilidir. Başka bir deyişle bireylerin bir mal veya hizmeti alırken razı gelecekleri fiyat ile satarken razı gelecekleri fiyat arasındaki fark “donanım etkisi” ile açıklanır.

Kahneman ve Tversky’nin 1981 tarihli “The Framing Decision and the Psychology of Choice” başlıklı makalesinde geliştirdiği “çerçeveleme etkisi” bir diğer gelişmedir. Bireylerin kararları genel olarak problemin içeriği ile tanımlansa da bu kararlarda normlar, kişilik ve hatta problemin sunuş biçimi gibi birçok olgu rol oynamaktadır (Karabulut, 2017: 60). Sorunun olumlu veya olumsuz ifadelerle soruluş biçimi, bireylerin kararlarını direkt olarak etkilemektedir. Thaler de Kahneman ve Tversky’nin 1981 tarihli makalesinde yer alan ve kendisinin de 1980 makalesinde tartıştığı “zihinsel muhasebe” kavramını 1985 tarihli “Mental Accounting and Consumer Choice” başlıklı makalede bir modele oturtmuştur. Thaler’e göre

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscaeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

birden fazla kayıp ve kazancın görüldüğü durumlarda, bireylerin bu kayıp ve kazançları birleşik ve ayrı olarak ele alabildiğini göstermiştir. Yani birey farklı durumlar farklı pozisyonlar alabilmektedir. Eğer her iki durumda da kayıp varsa kayıplar birleşik ele alınır. Fakat her iki durumda da kazanç varsa ayrı ele alınır. Eğer durumlardan biri kayıp diğeri kazanç ise ve kazanç kayıptan büyükse, net kazanç vardır ve birleştirme tercih edilir. Yine bir kayıp bir kazanç durumunda kayıp kazançtan daha büyükse ayırıştırma mı birleştirme mi tercih edilecek net değildir. Eğer kayıp ve kazanç arasındaki fark çok büyükse ayırıştırma, küçükse birleştirme tercih edilecektir (Karabulut, 2017: 64-65).

Yeni davranışsal iktisat yöntem olarak eklektiktir. İlk başlarda deneylerden faydalanmıştır. Deneysel iktisat olarak adlandırılan bu alanda, kontrollü bir ortamda bulunan iktisadi aktörlerin ilişkileri analiz edilir. Deneysel iktisat alanında kullanılan yöntemler arasında laboratuvar deneyleri, saha deneyleri ve çevrimiçi deneyler yer almaktadır. Laboratuvar deneyleri en kontrollü olanları, saha ise en az kontrollü olanlarıdır. Denekler bu deneylerde genellikle para ile güdülenirler. Bu yöntemler, para ile güdülenmenin sonuçlara etki etmesi, deneylerin gerçeklikten uzaklığı, örneklemin popülasyonu temsili gibi sebeplerden eleştirilmişlerdir (Akin ve Urhan, 2010: 9). Fakat günümüzde deneysel iktisat ana akım içerisinde yer alan yaklaşımlardan biri olabilmektedir.

Yeni davranışsal iktisatçılar, daha sonra deney yapmanın dışında nöroloji ile irtibata geçmiştir. Buradan da davranışsal iktisadın bir diğeri uzantısı olan nöroiktisat yaklaşımı doğmuştur. Nöroiktisat, disiplinler arası bir çalışma sahası olarak 1990'lı yıllar itibariyle ortaya çıkmıştır. Kökenleri nöroloji, psikoloji ve iktisattır, fakat bu alanları aşan bir nitelik sergiler (Rustichini, 2009). Bu yeni alan başlangıçta iki gruba ayrılmıştır. Psikolog ve iktisatçılardan oluşan bir ekip, açıklanmış tercihler teorisine alternatif geliştirmek ve test etmek amacıyla fonksiyonel beyin görüntülemeyi bir araç olarak kullanmıştır. Bir diğeri grup ise insanların seçim yaparken beyinlerinde oluşan sinir donanımlarının algoritmik modellerini geliştirmek ve test etmek için bir araya gelen fizyolog ve nörobilimcilerdir (Kamilçelebi, 2019: 117). Nöroiktisada dair ilk asli çalışmalar 1990'lı yıllar sonu 2000'ler başında başlamıştır. 1997 yılında gerçekleşen Carnegie-Mellon Üniversitesi'nde Colin Camerer ve George Loewenstein tarafından düzenlenen "Nörodavranışsal İktisat Konferansı" önemli adımlardan birini oluşturmaktadır. 2004 yılında ise "Nöroiktisat Derneği kurulmuştur. Zak (2004) nöroiktisat yaklaşımının, davranışsal iktisadın ve biyo iktisadın bir uzantısı niteliğini taşıdığını belirtmiştir. İktisatçılar ve psikologlar, iktisadi davranış kavrama ve modelleme hususunda çalışırken, nörobilimciler karar verme mekanizmasının işleyiş biçimini açıklama işlevi üstlenir (Glimcher ve Rustichini, 2004).

Davranışsal iktisatçıların 1960'lardaki girişimleri yani psikolojiye başvurmaları, ana akım modele bir alternatif geliştirmek için amacını taşımaktaydı. Matematiksel modellerine sıkı sıkıya bağlı olan ana akım ise bu çabalara pek ilgi göstermedi. Bilişsel psikologlar 1970'lerde ise ana akım için daha az tehdit oluşturacak bir biçimde davrandılar ve davranışsal içgörülerini iktisada dahil etmenin daha makul yollarını önerdiler. 1980'lerde, eski ve yeni davranışsal iktisatçılar arasında anlaşmazlıklar çıktı ve kısmen Simon'ın çabalarını bırakması ve kısmen de yeni davranışsal iktisatçıların içgörülerinin ana akım kaleyi yeniden inşa etmeye yardımcı olabileceği yollar önermesi nedeniyle, yeni davranışsal iktisat 1990'larda galip geldi (Sent, 2004: 754).

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Yeni davranışsal iktisat bugün ana akım içerisinde önemli bir yeri teşkil etmektedir. Bu başarısının altında yatan ise yaklaşımın metodolojik bireyciliğe bağlılığı da dahil olmak üzere, mikroekonominin metodolojik çerçevesine temelden meydan okumaya çalışmamış olmasıdır. Yeni davranışsal iktisat, her ne kadar bazı akademik çevrelerde neoklasik iktisada ve temel teorik çerçevesine ciddi itirazlar getirmiş bir yaklaşım olarak kabul görse de aslında neoklasik iktisadın bir eleştirisi ve reddini değil, onun bir revizyonu ve uzantısını temsil etmektedir (Laibson & List, 2015: 385). İlerleyen bölümde eski ve yeni davranışsal iktisadın ortodoksi ve heterodoksi açısından değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, yeni davranışsal iktisat özelinde metodolojik bireycilik yaklaşımı ele alınacaktır.

3. Metodolojik Bireyciliğin Yeni Davranışsal İktisattaki Yeri

Davranışsal iktisadın metodolojik çerçevelerine geçmeden önce bu yaklaşımın ana akım, ortodoks ve heterodoks iktisat başlıkları açısından konumlandırılmasının yapılması gereklidir. Dequech (2007: 300) ana akım iktisadı Colander, Holt & Rosser (2004) tarafından ortaya atılana benzer biçimde prestijli üniversitelerde ve kolejlerde lisans düzeyinde öğretilen fikirler ve bu fikirlerin buralardaki destekçileri biçiminde tanımlamaktadır. Ortodoks iktisat ise entelektüel bir kategori olarak en son baskın düşünce okulu olarak tanımlanır. Ana akım iktisat yaklaşımı ortodoks iktisada göre daha genel veya geniş bir ifadedir. Başka bir deyişle ana akım dediğimizde, en son baskın düşünce okulundan değil, daha geniş bir süreçte süregelen iktisadi analiz biçimlerinden bahsedilir. Günümüzde ortodoks iktisat dendiğinde anlaşılan çoğunlukla neoklasik iktisattır. Fakat ana akım iktisat sadece neoklasiklerle sınırlı değildir. Ana akım iktisat içinde neoklasik iktisadı devam ettiren ve aynı zamanda çeşitli yönlerden eleştiren yaklaşımlar bulunmaktadır.

Dequech davranışsal iktisadı neoklasik olmayan ana akım iktisadı içeren yaklaşımlar arasında yer alan önemli bir örnek olarak gösterir. Simon'ın, yaklaşım içerisinde etkisi sınırlı kalmasına rağmen, 1978'de Nobel Ödülü'ne layık görülmesi, yaklaşımın ana akımda olduğunun bir işaretidir. 2001'de davranışsal iktisatçı Mathew Rabin'in John Bates Clark Madalyası'nı kazanması ve 2002'de Kahneman'ın Nobel Ödülü'nü kazanması, bu yaklaşımın iktisat camiasında desteklendiğinin kanıtıdır (Dequech, 2007: 286).

Dequech'in aksine, davranışsal iktisadi ana akım içerisinde değerlendirirken, eski ve yeni davranışsal ekoller olarak ayırmak gereklidir. Eski davranışsal iktisat, savaş sonrası neoklasik teorinin altın çağında, neoliberal dönem öncesinde 1950'ler ve 60'larda şekillenmiştir. Simon, Katona ve meslektaşları gibi eski davranışsal iktisatçıların pek çok ortak noktası vardır ve heterodoksi içerisinde sayılabilecek fikirlerin öncüsü bir düşünce okuludur. Yeni davranışsal iktisadın kökleri ise 1970'lere ve özellikle Tversky ve Kahneman'ın yanı sıra Baruch Fischhoff, Paul Slovic ve diğerlerinin çalışmalarına kadar izlenebilir (Sent, 2004: 742). Fakat popülerleşmesi ve ana akım içerisinde yerini alması 1990'lı yılları bulmuştur. Neoliberal dönemde ortaya çıkan ve bu dönemin ideolojisi ile tutarlı olduğu iddia edilen ise yeni davranışsal iktisattır.

Sent, eski ve yeni davranışsal iktisat arasında bir karşılaştırma yaptığı 2004 tarihli makalesinde, eski davranışsal iktisadı, ana akım iktisadı açık bir şekilde reddeden ve çoğulcu bir araştırma

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

programı olarak sunar. Bu yaklaşımların paylaştığı şey, ana akım kâr ve fayda maksimizasyonu yaklaşımının ve denge analizinin reddedilmesi ve bir alternatif geliştirme çabasıdır. Yeni davranışsal iktisat ise Camerer, Rabin, Thaler veya Kahneman gibi bir dizi davranışsal iktisatçı içerir ve ana akımın homojen bir parçası olarak sunulur. Sent'in (2004: 749) argümanı, öncelikle davranışsal iktisatçıların kendi disiplinleri hakkında söylediklerine ve ikinci olarak davranışsal iktisatçıların geleneksel ekonomik modelleme tekniklerini kullanmalarına dayanmaktadır.

Camerer, Loewenstein & Rabin'e (2004; akt. Sent, 2004: 749) göre, yeni davranışsal iktisadın özünde, iktisadi analizin teori ve politika üretmede ve tahminler yapmada daha başarılı olabilmesi için, bu analizin psikolojik temellerinin gerçeğe yakınlaştırılması gerektiği inancı yatar. Yani, insanın gerçeğe en yakın psikolojisini dikkate alarak bir iktisadi analiz yürütmek mümkün olursa, iktisat daha başarılı olacaktır. Bu inanç, neoklasik iktisadın temel ilkeleri olan fayda maksimizasyonu yapan birey anlayışını ve dengeye eğilimini reddetmez. Yeni davranışsal iktisadın benimsediği sınırlı rasyonellik kavramı, neoklasik iktisadın temel dayanakları olan bireysel seçimi ve seçimlerde optimizasyonu desteklemeye devam etmektedir. Bireysel seçim ve optimizasyon çerçevesi devam etmekte, yalnızca bu optimizasyona ulaşım ulaşmama konusundaki fikirler değişmektedir. Davranışsal iktisatta bu optimizasyona ulaşmayı engelleyen bazı faktörler vardır. Bu faktörler, insanların sahip olduğu çeşitli bilişsel ön yargılardır. Yani yeni davranışsal iktisat, mikro iktisadın rasyonel varsayımını, davranışsal sapmaları değerlendirmek için bir ölçüt olarak ele alır. Davranışsal iktisatçılar neoklasik iktisadın çerçevesinin yararlı olduğunu düşünürler (Camerer & Loewenstein, 2004: 3). Kahneman (2003: 1449) bu noktayı şu şekilde açıklamaktadır: "Rasyonel-eyleyen modeli bizim başlangıç noktamız ve boş hipotezlerimizin ana kaynağıydı. [...] Davranışsal ekonomideki teoriler, belirli anormallikleri hesaba katmak için tasarlanmış bilişsel sınırlamalar hakkında varsayımlar ekleyerek, genellikle rasyonel modelin temel mimarisini korumuştur." Yeni davranışsal iktisadın savunucuları, mikro iktisadın metodolojik çerçevesini temelden değiştirmeye çalışmazlar.

Yeni davranışsal iktisat yaklaşımında yer alan isimlerin bu tür beyanlarında neoklasik iktisada açık bir muhalefetin olmaması, yeni davranışsal iktisadın ana akım iktisat içinde yer aldığı ispatı olarak ele alınmalıdır. Eski davranışsal iktisatçılar, hem ana akımı hem de herhangi bir sentezi açıkça reddetmişlerdir. Eski davranışsal iktisadın ana akım olmayan kökleri ve yeni davranışsal iktisadın ana akım kökleri ile ilgili argümanda, Kahneman ve Tversky'nin ana akım iktisadi karakterize eden rasyonel varsayımından yola çıktığına ve sonrasında da buradan sapmaları analiz ettiğine vurgu yapmak önemlidir. Daha önce de belirtildiği üzere yeni davranışsal iktisat, ana akım için daha az tehdit oluşturması sebebiyle 1990'lar itibariyle oldukça popüler hale gelmiştir.

Davis (2011: 48), yeni davranışsal iktisadın başarısının, bu yaklaşımın daha gerçekçi psikolojik varsayımları iktisadi analize dahil etme girişiminin standart teori ile çatışma yaratmamasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Yeni davranışsal iktisatta bireysel ekonomik aktör hala odak noktasıdır, piyasalarda etkileşim içindedirler ve sınırlı derecede rasyonel olmalarına rağmen, biraz daha az başarılı olsalar bile, yine de optimize etmeyi amaçlarlar. Buna karşın Simon'un programı, optimizasyonu terk eden bir anlayış önermiştir. Simon'un programı, iktisadi analizde

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

reformdan çok bir devrim ima etmektedir. Başka bir deyişle eski davranışsal iktisadın ana akım tarafından kabul edilebilmesi için standart teoriden çok fazla şey çıkması gerekecekti. Bu sebeple yeni ve eski davranışsal iktisat iktisatta heterodoksi açısından değerlendirildiğinde, yani davranışsal iktisat ortodoksiye yakınken ve ana akım içinde yer alırken, eski davranışsal iktisat kesinlikle heterodoksi içinde yer almaktadır.

Ana akım içerisinde konumlanan yeni davranışsal iktisat, nöroiktisat gibi yaklaşımların ortak yönlerine dair çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bu ortak yönlere dair en az tartışmalı olan fikir, bütün bu yaklaşımların matematiksel formalizmi benimsemiş olduğudur. Bu yaklaşımların tümünde akademik bir çalışmanın mutlaka matematiksel veya formel bir modele ihtiyacı olduğu fikri yaygınca kabul edilir (Dequech, 2007: 288). Matematiksel formalizm ana akım iktisadın birleştirici bir özelliğidir. Ortak özellikler arasında bir diğer muhtemel aday ise metodolojik bireycilik yaklaşımıdır. Metodolojik bireyciliğin çeşitli anlamlarından ve versiyonlarından kaynaklı bir karışıklığın olduğu açık olsa da genel olarak denebilir ki ana akım iktisadın, kurumların ve kültürün bireyler üzerinde temel etkilerini ihmal etmeyi içerecek biçimde bir metodolojik bireycilik savunusu yaptığı aşikârdır (Dequech, 2007: 291).

Neoklasik iktisadın ana temaları olan matematiksel formalizm ve metodolojik bireycilik yaklaşımlarının, yeni davranışsal iktisat yaklaşımında aynen devam ettiği savından hareketle, bu yaklaşımın ve neoklasik iktisat arasındaki bağıllığın sürdüğü ileri sürülebilir. Metodolojik bireycilik yaklaşımının sürdürülmesi bu yeni yaklaşımları ortodoksinin bir itirazı değil, bir uzantısı olmaya hapsedmektedir. Yeni davranışsal iktisadın bireylerin seçimlerinde rasyonel davranıp davranmama sorgulaması neoklasik iktisattan bir sapmayı temsil etse de iktisadi analizi yalnızca birey ve bireyin karar mekanizması üzerinden yürütmek, metodolojik anlamda indirgemeciliğin aynen devam ettiğinin bir işaretidir.

Yeni davranışsal iktisatçılar, geleneksel mikro iktisadın eylem mekanizmasının rasyonel değil de ön yargılı (*heuristics-and-biases approach*) olarak nitelendirse de hala metodolojik bireyciliğe bağlılar. Bu yeni yaklaşımın ilgi alanı, bireylerin seçimlerinde ve kararlarında rasyonel olmama ve seçimlerde anomali meselesidir. Kahneman, Tversky ve Thaler gibi isimler ile anılan yeni davranışsal iktisat, bireyin karar sonuçlarının optimal durumdan uzaklaşmasına neden olan faktörlerle ilgilenmiştir. Bununla birlikte yeni davranışsal iktisadın uzantısı olarak nöroiktisat gibi alanlarda yer alan endişe de benzerdir yani rasyonaliteden uzaklaşmadır. Yeni davranışsal iktisadın, neoklasik iktisadın kişisel çıkar ve rasyonel birey varsayımları ilkelerine yönelttiği itiraz, birey kavramını daha gerçekçi bir biçimde ele almak için yapılmıştır. Bu da iktisadi analizin temel biriminin hala birey olduğunun bir işaretidir. Kişisel çıkar ve rasyonellik varsayımları, metodolojik olarak bireyci bir bakış açısı için gerekli koşullar değildir. Arrow'un (1994: 4) işaret ettiği gibi "bireyci bakış açısı, ilke olarak sınırlı akılcılıkla, akılcılık aksiyomlarının ihlalleriyle ve insanlara özgü yargılamadaki ön yargılarla uyumludur. Rasyonel seçim yaklaşımı, elbette teori oluşumu için büyük pratik öneme sahiptir, ancak ilke olarak bireyci bakış açısı için gerekli değildir".

Rasyonalite ve birey kavrayışları açısından, eski ve yeni davranışsal iktisat yaklaşımı arasında, farklar bulunmaktadır. Eski davranışsal iktisat, sınırlı rasyonalite yaklaşımını geliştirir ve iktisadın atomistik bireysel anlayışını reddederek onun yerine daha evrimsel bir görüş sunar. Kahneman ve Tversky gibi isimlerle ilişkilendirilen yeni davranışsal iktisat ise sınırlı bir

rasyonelite görüşü geliştirir, ancak temelde iktisadın atomistik bireysel anlayışını korur ve bireyleri tarih dışı bir dünyanın yerleşikleri olarak ele alır. Başka bir deyişle, eski davranışsalcılar bireyleri toplumdan ve çevreden etkilenir biçimde ele alırken, Kahneman ve Tversky bireyi izole bir varlık olarak alır (Davis, 2011: 25).

Neoklasik iktisadın karşılaştığı meydan okumalardan rasyonelite varsayımı, bireylerin aynı zamanda iktisadi analizde atomistik olarak ele alınma gerekliliğini de kapsamaktadır. Başka bir deyişle bireyin rasyonel olması, yalnızca atom benzeri bir varoluşa sahip olması ile mümkün olabilir. Denilebilir ki bir teorik yaklaşımda var olan rasyonelite varsayımı eleştiriye tabi tutulacaksa, bireylerin diğer bireylerden veya dışsal unsurlardan etkilenmeyen atomvari varoluş biçimleri de mutlaka eleştirilmeli, birey sosyal bir varoluş olarak ele alınmalıdır. Başka bir deyişle, atomistik birey kavrayışı, iktisadi analizde yeni ortaya çıkan eleştirel araştırma programlarının eleştiri gündeminde yer alması zaruri bir kavramsal çatıdır. Yeni davranışsal iktisat ve nöroiktisat incelendiğinde ise yaklaşımların eleştiri başlıkları altında atomistik birey anlayışının yer almadığı görülmektedir. Neoklasik iktisadın en problemleri mirasını kabul eden bu yeni yaklaşımlar bu sebeple aslında bir eleştiri dalını değil daha çok revizyon ve güncelleme dalını temsil etmektedir. Heterodoks iktisat başlığı altında sayılabilecek yaklaşımlar zaten bu ana çekirdeği -atomistik birey varsayımını- reddetmişlerdir (Davis, 2011: 3).

Ana akım iktisat içinde yer alan ve bireyin, asosyal ve izole atomlar biçiminde indirgemeci biçimde kavranılması itirazını aşmaya yönelik girişimlerden biri oyun teorisi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım 1980'lerde, ana akım iktisadın tamamen fiyat-teorik arz-talep neoklasik modelinden uzaklaşan ilk büyük çeşitlendirmesini temsil eder (Davis, 2011: 11). Oyun teorisi, neoklasik analizin izole ve rasyonel bireyine karşılık, seçimleri birbirine bağımlı sosyal bireyler şeklinde kabul edilen bireylerin etkileşimini inceler. Oynatılan oyunlarda (kamu malı oyunu, ultimatö oyun, diktatör oyunu ve güven oyunu) oyuncular arası iş birliği güven, oyuncuların rasyonel olup olmamaları, oyunun tekrarlı olup olmaması oyunun sonuçlarını etkileyen faktörlerdir. Fakat oyun teorisi her ne kadar atomistik birey yaklaşımını bir aşma girişimi gibi görünse de hala metodolojik bireycilik yaklaşımının indirgemeciliği içerisinde kalmaktadır. Karar vermede etkili olan diğer bireylerin kararlarını analize dahil etmekle, tamamen sosyal bir varlık olan birey açıklanmış olamaz. Başka bir deyişle, oyun teorisi tamamen toplumsallaşmış bireyi, (kollektif) stratejiler olarak toplum, kurumlar ve benzeri unsurları bünyesinde barındırır da ayrıntılarıyla açıklayamaz (Fine & Milonakis, 2014: 93). Davis'e (2011: 11) göre endişe, ister oyun teorisinde olduğu gibi karşılıklı seçim bağımlılığı ister davranışsal iktisatta olduğu gibi gerçekçilik veya her ikisi olsun, odak noktası bireysellik değil, büyük ölçüde rasyonelite olmuştur.

Yeni davranışsal iktisada dair yapılan çok yeni araştırmaların küçük bir kısmında metodolojik bireyciliğin esnetildiği görülmektedir. Bu çalışmalarda metodolojik bireycilik sınırlı biçimde ele alınır, çünkü sosyal bütünlerin bireysel seçimlerden inşa edilmesi gerektiğini vurgulamamaktadır. Aynı zamanda bu yeni tür çalışmalarda kurumlar, normlar ve kurallar gibi sosyal bütünlerin, bireylerin zihinsel modelleri ve tercihleri üzerindeki etkisini de kabul eder. Bireylerin sosyokültürel çevresi, insanların zihinsel modeller edinme sürecini değiştirebilir ve dolayısıyla zaman içinde bireylerin tercihlerini etkileyebilir. Sosyal kurumlar, normlar ve kurallar, hem bir zihinsel modeller havuzu sağlayarak hem de belirli zihinsel modellerin tekrar tekrar hazırlandığı ve etkinleştirildiği durumlar yaratarak etkileşimleri yapılandırır. Bowles'un

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

da ifade ettiği gibi aslında “özel tercihlerimizi edinme şeklimiz, kendi özel aksanlarımızı edinme şeklimize çok benzer. Süreç yaşamın erken dönemlerinde gerçekleşir, çoğunlukla farkında olmadan gerçekleşir ve kritik olarak başkalarıyla olan sosyal etkileşimlerimize bağlıdır” (Bowles, 2016: 117; akt. Dold, 2022: 17-18). Fakat bu çalışmaların davranışsal iktisat ve ana akım içerisinde çok büyük bir paya sahip olduğu söylenemeyeceğinden dolayı, yeni davranışsal iktisat yaklaşımının metodolojik bireyciliğe sadık kaldığı fikrini savunmayı bırakmamız için hiçbir neden yoktur.

Nöroiktisat cephesinde ise durum daha vahimdir. Nöroiktisat, tıbbi alet ve tekniklerin kullanımıyla birlikte bireyin davranış mekanizmasını incelemeye çalışan bir disiplindir. Bir anlamda denilebilir ki, doğa bilimlerinin yöntemlerini sosyal bilimler alanına uygulamaya çalışmaktadır. Son yıllarda iktisadi analizde meydana gelen gelişmelerin ortak bir özelliği olarak doğa bilimlerine dönüş trendi, nöroiktisat yaklaşımında da kendini göstermektedir. Bireylerin iktisadi kararlarının arkasında yatan fizyolojik dayanakların ne olduğunu araştırmaya çalışan bir disiplin, bireyin sosyal varoluşunu, kararları etkileyen toplumsal, tarihsel ve kültürel unsurların tamamen göz ardı etmek durumundadır. Nöroiktisat, yeni davranışsal iktisadın bireyin seçimlerine yaptığı gereğinden fazla vurguyu devam ettirmiş, böylece tarihsellikten ve toplumsallıktan uzaklaşmıştır. Tarih, toplum, kültür, sosyal yapı, norm ve kurum gibi kavramlara hiç uğramadan, neoklasik iktisadın veri kabul ettiği şekilde sosyal yapıyı ve sistemi veri kabul edip, yalnızca karar mekanizması üzerinden analizini sürdürmüştür. Bireyin karar ve eylemlerini, bireyin nörobiyolojik özelliklerine dayanarak açıklamak, metodolojik bireyciliğin en katı formunu temsil etmektedir.

4. Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi

Metodolojik bireyciliğin iktisat bilimindeki yerini alması Carl Menger ile olmuştur. Avusturya İktisat Okulu'nun temsilcisi olarak Menger'in, Alman Tarihçi Okulu ile sürdürdüğü yöntem savaşları (*Methodenstreit*) şeklindeki tartışma bir anlamda metodolojik bireycilik lehine sonuçlanmış ve bu yaklaşım ana akım hale gelmiştir. Metodolojik bireyciliğin tarihsel süreçte sosyal bilimlerdeki yerine dair üç evreden bahsedilebilir. İlk evre işte bu metod tartışmalarına denk düşmektedir. Metodolojik bireyciliğin, aynı döneme denk düşen fakat iktisat dışından bir diğer temsilcisi isim ise Max Weber'dir. İkinci evre yirminci yüzyılda yine Avusturya İktisat Okulu'ndan bir isimle Friedrich August von Hayek ile özdeşleştirilir. Bu evrede bilim felsefesi tarafında ise bireyciliğin temsilcisi Karl Popper yer alır. Son evre ise 1980'lerde başlar ve günümüzde devam eder. Metodolojik bireyci yaklaşımlar, rasyonel seçim ve oyun teorisi özelinde benimsenmiştir. Analitik Marksizm ekolü ve Jon Elster önemli bir temsilcidir (Öğütler, 2013: 18).

Metodolojik bireyciliğin iktisattaki en önemli temsilcisi Menger'e göre bir kesin (*exact*) bilimdeki en doğru yöntem, her şeyi en basit bileşenlerine ayırmaktır. Bir kesin bilim olarak iktisadın en doğru yöntemi de böylece metodolojik bireyciliktir. Menger'e göre iktisadın en basit birimi, bireysel ekonomidir. Buradaki ekonomiden kasıt, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yürüttükleri etkinliklerdir. Yani iktisat bilimi, insanların kendi çıkarlarını kollama davranışını analiz etmektedir. Ulusal boyuta geçtiğimizde ise bu tek tek bireysel ekonomilerin toplamından bahsedilmektedir. Menger'e göre sosyal yapı ve kurumlar, bütün

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

ve birey arasında kurulan simetrik ve doğrusal ilişkiler çerçevesinde analiz edilebilir (Özel, 2021: 137-140). Hayek de “sosyal yapının gerçek unsurlarını biçimlendiren, bireysel zihinlerin kendi karmaşıklıkları içindeki bütünlüğü değil, insanların birbirleri ve nesnelere hakkında oluşturdukları bireysel kavramlardır” demektedir. Elster ise bireyciliği “sosyal kurumlar ile sosyal değişmeyi açıklamak, bunların bireylerin eylemleri ile etkileşimleri sonucunda nasıl ortaya çıktığını göstermek” olarak tanımlar. Her üç isimde de sosyal olanı birey üzerinden okumak ya da bireye indirgemek yöntemi mevcuttur (Özel, 2021: 125).

Metodolojik bireycilikte, sosyal olguların analizinde temel analiz birimi bireydir. Açıklanmaya çalışılan sosyal bütünlükler, kendisini oluşturan parçalardan ayrılabilir değildir. Metodolojik bireyciliğin ima ettiği üç temel öğretilerden bahsedilebilir: i) atomculuk: toplumu oluşturan insanlar atomvari bireylerdir. Atomvari olma sosyal bilimler tarihi içerisinde genellikle yalıtık bireyi işaret eder. Tüm sosyal fenomenler, bu atomvari insanların toplamı olarak anlaşılır; ii) nominalizm: buna göre sadece tikeller vardır, tümeller zihinsel kurgulardır. Sosyal bilim ele alındığında ise sadece bireyler vardır, sosyal yapılar zihnin kurgularıdır; iii) monadoloji: monad atoma benzer biçimde evrenin en minik bileşenidir ve bölünmesi mümkün değildir. Atomdan farkı ise bir bilince sahip olmasıdır. Bu minik parça tüm evreni içinde taşır, bir mikrokozmostur (Öğütler, 2013: 49-50).

Metodolojik bireycilik iktisadın en önemli kurucu ilkesidir. İktisat biliminin ortodoks kanadının emperyalist eğilimleri sonucu, metodolojik bireycilik yaklaşımı günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Bunun en tipik örneğini ise bu çalışmanın konusunu oluşturan yaklaşımlar oluşturmaktadır. Metodolojik bireyciliği takip eden iktisadi analizler, ortodoksiye bir itirazdan ziyade, onun revizyonist dallanma ve budaklanmaları şeklinde ele alınmalıdır.

Fine & Milonakis’in (2014: 284) belirttiği üzere, bireysel faaliyet asla toplumsal boşlukta meydana gelmez. Bireysel faaliyet, tarihsel ve toplumsal bağlam tarafından belirlenir. Bireysel motivasyon, sosyal yapılar ve kolektif çıkarların bir fonksiyonudur ve bireysel davranış, açık bir şekilde toplumsal faktörler tarafından biçimlenir. Sosyal yapı, bireysel düzeyde eylemlilikten daha önemlidir. Böylece iktisadi analiz, toplumsalı daha en başından analize dahil etmelidir. Bireysel eylem, her zaman bir sosyal yapı içerisinde gerçekleşir. Başka bir deyişle sosyal yapılar, bireylerin eylemlerinin zorunlu bir koşuludur. Günlük hayat pratikleri kültürün bir ürünüdür. Bireylerin iktisadi kararları da mutlaka kültürel tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla sayılan bu faktörlerin iktisadi ve de sosyal davranış ve eylemler üzerindeki etkilerini ihmal ederek, bireyleri tarih dışı, asosyal, izole ve atomvari varlıklar olarak ele alan ve sosyal ve iktisadi sistemi (kapitalist) veri olarak kabul ederek analiz yürüten yeni davranışsal iktisat ve uzantısı nöroiktisat oldukça indirgemeci bir yaklaşıma sahiptir denebilir. Bu indirgemeciliğin kaynağı ise metodolojik bireyci yaklaşımdır.

Metodolojik bireyciliğin iktisadi analizdeki iması, toplumsaldan soyutlanmış temsili bir birey kabulünden hareketle evrensel yasalara ulaşmaktır. Ne bireyle diğer bireyler arasında, ne de bireylerin içinde bulunduğu sosyal yapıyla bağının varlığı/gerçekliği kabul edilmektedir. Bireyler, sığ bir paydada (kişisel çıkar motivasyonu ve rasyonalite) homojenleştirildikten sonra kaba bir toplulaştırma sonrasında toplumsala ulaşılır. Fakat ne toplumsal -sosyal- yapı bu kadar kaba bir toplulaştırma ile elde edilecek kadar derinliksiz bir bütünlüktür, ne de birey -iktisadın insanı- yalıtılmış bir evrende hareket eden mekanik bir varlıktır.

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Sosyal bilimlerde ve de özellikle iktisatta benimsenen metodolojik bireyciliğin ve atomistik birey kavrayışının hem teorik hem de pratik düzeyde önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Teorik düzeydeki eksikliklerden ilki bireyin davranışlarının gerçekleşmesi için gerekli olan sosyal bağlamın dikkate alınmamasıdır. Bireyin davranış ve eylemlerinin, sosyal yapı ve kurumlar içerisinde anlam kazanması gerçeği göz ardı edilmektedir. İkinci olarak ise tüm sosyal olay ve olguları bireysel seçim üzerinden analiz etmek demek, bireysel düzey ile sosyal düzey arasında doğrusal bir ilişki varsaymak anlamına gelir. Bir başka deyişle bu düzeyler arasındaki ilişki “toplamsal” (*additive*) nitelikte varsayılır ve sosyal olgular direkt olarak bireyselin toplamı olarak kabul edilir. Bu tür bir yaklaşım ise sosyal yapı ve kurumların “beliriveren” özellikler içerdiği gerçeğinin ihmal edilmesine yol açar (Özel, 2021: 128).

Metodolojik bireycilik aslında bir indirgemeciliktir. İndirgemecilik yaklaşımında bir varlıklar hiyerarşisi bulunmaktadır ve yüksek düzeyler, düşük düzeylere indirgenebilir. Yüksek düzeydeki varlık ve yasalar daha alçak düzeylerdeki varlık ve yasalara ilişkin olgulara indirgenebilir (Little 1991: 183-191; akt. Özel, 2021: 127). Fakat indirgemecilik sosyal bilimlerde başarılı olabilecek bir yaklaşım değildir. Çünkü başarılı bir indirgemecilik, iyi geliştirilmiş bir bilgi kümesinin önceden varlığını gerektirir. Fakat sosyal bilimlerde böyle bir bilgi bulunmamaktadır (Bhaskar 1989: 98-99; akt. Özel, 2000: 72). Sosyal bilim ve hatta iktisat özelinde meseleye bakıldığında indirgemeciliğin ima ettiği şey, sosyal teori yasa ve mekanizmaların, psikolojik yasa ve mekanizmalara indirgenmesidir. Yani indirgemecilik psikolojizm olarak tezahür eder. Bu çalışma kapsamında ele alınan yeni davranışsal iktisat yaklaşımında da bu tip bir indirgemecilik söz konusudur.

Metodolojik bireyciliğin pratik düzeydeki eksiklikleri ise adalet kavramı ile ilişkilidir. Atomist birey anlayışında birey, diğerlerinden bağımsız, yalıtık, kendine yetebilen, başkalarına bağımlılığı olmayan bir varlıktır. Böyle bir birey kavrayışını benimseyen düşüncede adalet kavramı bu yalıtık bireyler ve onların hakları üzerinden yürümektedir. Bu birey, yetenekli bir öze doğmuştur, bu öz rasyonel bilinçli ve kendi çıkarını kollayan bir özdür. Kendisi için en iyi seçimleri yapabilmektedir. Dolayısıyla adaletin taşıyıcısı da bu bireydir. Yeni denilebilir ki atomist düşüncede adalet, bireyin özgür ve akıllı olduğu varsayımı üzerinden inşa edilir ve sorumluluk bu akıllı rasyonel birey üzerindedir. Atomist düşüncenin adaletle dair bireyci çözümlerinin dayandığı birey tipi oldukça hatalıdır. Yalıtık, özerk, bağımsız birey adaletin taşıyıcısı olamaz. Bu atomistik birey bağımsız ve tarihsizdir. Dolayısıyla bu özerk birey üzerinden inşa edilen adalet kavramı da tarihsiz ve bağımsız olacaktır. Fakat işin aslında adalet toplumsal bir kavramdır. Bireyler, hali hazırda işleyen bir sosyal bağlama, yapı ve kurumlara ve birtakım koşullar içerisine doğar. Adalet ve bireysel haklar ise bireylerin tarihsel süreçte mücadele sonucu elde ettikleri kazanımlardır (Kibar, 2016: 5-13).

Metodolojik bireyci yaklaşımlar toplumsalı göz ardı eder ve toplumsalın göz ardı edilmesi, ahlak, değerler, normlar ve en önemlisi de adalet ve bölüşüm gibi kavramların analizden dışlanmasına yol açar. İktisadi analizin tüm meseleleri, bireysel düzeyde çözümlenmeye çalışılır. Bu tip bir çözümlenme de sisteme içsel olan adaletsizlik, sömürü ve güç ilişkilerini unutturmayı amaçlar. Yeni davranışsal iktisat yaklaşımı da metodolojik bireyciliği takip etmesiyle, günümüzdeki en büyük problem olarak karşımızda duran bu iktisadi adaletsizlik ve eşitsizlik problemini görmezden gelmeye devam etmektedir.

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscaeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Disiplinlerarası bir ekonomi politik ise bu tarihsel ve toplumsal boyutları her zaman içermeye niyetinde olmalıdır. Tarihsel ve toplumsal boyutların içerilmesi, metodolojik bireyciliğin ötesine geçilmesi anlamına gelmektedir. Fakat bu da sosyal bilimlerde süregelen bir handikaba düşmeden yapılmalıdır. Başka bir deyişle metodolojik bireycilikten kaçışın çaresi metodolojik holizm değildir. İktisada tarihsel toplumsal ve sosyal boyutları katmaya çalışan bir çerçeve, yapı ve fail ikiliğini aşmaya çalışan ve bu fail ve yapının karşılıklı etkileşimine dayanan bir çerçeve olmalıdır.

Metodolojik bireycilik, sosyal bilimlerin inceleme nesnesini yanlış kavrar. Sosyal bilimin inceleme nesnesi sosyal yapıdır ve ilişkisel bir kavrayış gerektirir. Ayrıca bu yapılar indirgemeci bir bireycilikle analiz edilemez. Metodolojik bireyciliğin en önemli iması diğerlerinden yalıtık bireyleri ima eden atomculuktur. Fakat sosyal bilimlerin nesnesi olan sosyal yapı, bu tip atomvari bireylerden oluşmaz, aksine sosyal ilişkiler yumağı içerisinde gömülü yapı ve bireylerden oluşur. Metodolojik bireyciliğin bir diğer iması ise “bütün”lerin reddi yalnızca “tekilerin” varlığıdır. Bu kavrayış sosyal yapıların varlığını inkâr eder. Fakat sosyal yapılar gerçektir ve insan eyleminin zorunlu koşuludur. Sosyal bilimin görevi de bu yapı ve mekanizmaların keşfidir. Metodolojik bireyciliğin bir diğer ve en önemli imalarından biri de, mikrokozmosculuk fikirdir. Buna göre en küçük birimler, içinde tüm evreni yansıtan bilgiye sahiptir. Yani sosyal olan her şey birey üzerinden okunabilir ve anlaşılabilir. İşte tam olarak bu anlayış, toplum ve birey arasındaki ontolojik yarığı görmezden gelen indirgemeciliğe işaret etmektedir (Udehn, 2001: 323-324).

Bilim felsefecisi Roy Bhaskar, toplum ve birey arasındaki ilişkileri inceleyen teorilerdeki bu ikili ayrımın yetersizliğine ve bu yaklaşımların hatalarına dikkat çekmiş ve bir çıkış yolu önermiş bir isimdir. Bireyci yaklaşımları “iradeci bir idealizm” ile ve sosyal yapıları önceleyen yaklaşımları ise “şeyleştirme” ile ilişkilendiren ve yetersiz bulan Bhaskar (2013), “dönüşümsel sosyal etkinlik modeli” olarak adlandırdığı bir model önerir. İradecilik, toplumu yalnızca insan eylemi sonucu olarak görmek ve koşulları göz ardı etme, şeyleştirme ise toplumun insan eylemlerinden bağımsız olarak görme hatasıdır. Bireyci ve holistik yaklaşımlar ayrıca, toplum ve bireyin birbirlerine indirgenemezliği hususunu gözden kaçıran, başka bir deyişle toplum ve birey arasında bulunan ontolojik yarığı görmezden gelen yaklaşımlardır. Bhaskar’ın önerdiği model ise bu indirgenemezlik üzerine kuruludur. Dönüşümsel sosyal etkinlik modelinde insan eylemi için her zaman zorunlu bir sosyal yapı varlığı şarttır ve bu sosyal yapının varlığı için de insan eylemi şarttır. Dönüşümsel sosyal etkinlik modeli en iyi Bhaskar’ın kaleminden okunabilir:

Kişiler toplumlara yaratmazlar. Zira toplum daima onlardan önce vardır ve etkinliklerinin zorunlu bir koşuludur. Toplum, daha ziyade, bireylerin yeniden ürettiği ve dönüştürdüğü ve bireyler böyle yapmadıkça var olmayacak olan yapılar, pratikler ve uyuşmalar toplamı olarak görmek gerekir. Toplum insan etkinliğinden bağımsız olarak var değildir. Ama insan etkinliğinin de bir ürünü değildir. O halde belirli sosyal becerilerden, uzmanlıklardan ve alışkanlıklardan oluşan stokun edinilip muhafaza edilmesini sağlayan ve toplumun yeniden üretilmesini sağlayan ve toplumun yeniden üretilmesi ya da dönüştürülmesi için zorunlu süreçlere, genel anlamıyla sosyalizasyon olarak atıfta bulunulabilir. Vurgulamak gerekir ki; toplumun yeniden üretilmesi ve/veya dönüştürülmesi, her ne kadar çoğu zaman bilinçsizce ulaşılmışsa da, yine de öncel

koşulların mekanik bir neticesi değil, aktif öznelerin bir başarısı, yani ustalıklı bir marifetidir. Şu halde toplum yönelimsel insan eylemi için zorunlu koşulları sağlar ve yönelimsel insan eylemi de onun için zorunlu bir koşuldur. Toplum, yalnızca insan eyleminde mevcuttur ama insan eylemi de daima şu veya bu sosyal formu ifade eder ve kullanır. Gelgelelim bunlardan hiçbiri bir diğeriyle özdeşleştirilemez, bir diğeri indirgenemez, bir diğeri aracılığıyla açıklanamaz ve bir diğeri hareketle yeniden inşa edilemez. Toplum ile ilişkiler arasındaki ontolojik yarıklık -ve yanı sıra diğeri modellerin tipik bir biçimde görmezden geldiği bir bağlantı tarzı (yani, dönüştürme)-söz konusudur (Bhaskar, 2013: 60-61).

Bhaskar'ın önerdiği bu modelde birey, diğeri modellerden daha "derin" bir biçimde ele alınır. Aynı zamanda bireylerin dönüştürücü gücü ve sosyal süreçleri dönüştürmede oynadığı rol dikkate alınır (Özel, 2021: 165).

Metodolojik bireyciliğin iktisadi analizde ne ima ettiği ve yeni davranışsal iktisattaki yerine değinildikten sonra ilerleyen bölümde yeni davranışsal iktisadın, ortaya çıktığı dönemin hakim iktisadi zihniyeti olan neoliberalizm ile bağlantısı kurulmaya çalışılacaktır. Neoliberal dönemde bireyciliğe yapılan önemli vurgunun ardında yatan unsur, bireyler arası adaletin yine bireyler tarafından tesis edileceğine olan inançtır. Neoliberal dönemde popülerleşen ve ana akım hale gelen yeni davranışsal iktisat yaklaşımı da metodolojik bireycilik yaklaşımını terk etmemesi sebebiyle bu inancı kuvvetlendirmekte ve dönemin iktisadi zihniyeti ile bağını sürdürmektedir.

5. Yeni Davranışsal İktisadın Bireyciliği ve Neoliberalizm

Neoliberalizmde piyasa, bireyleri, mezarlıklarına veya piyasa değerlerine göre ödüllendiren eşit şartlara sahip bir oyun alanı olarak tasvir edilir. Başarısızlık, kişinin ırkı, sınıfı veya sistem içindeki yapısal eşitsizliği nedeniyle değil, bireyin yeterince çaba sarf etmemesinin sonucu olarak meydana gelmektedir. Bireyler, piyasadaki mübadeleye katılır ve emeğinin tam karşılığını alır. Neoliberalizmde özgürlük ve rekabetin tesisi, bireylerin kendi çıkarlarını takip ederek refahlarını artırmalarının önünü açar. Adaletten anlaşılan da işte bu rekabet etme özgürlüğünün tesis edilmesidir. Rekabet özgürlüğünün tesis edilebildiği müdahalesiz piyasa, herkes için en iyi sonuçları üretebileceği vaadini taşır. Rekabet halindeki bireylerin özgür mübadelesine dayalı bir iktisadi analizin meşruluğunu sağlayan ise metodolojik bireyciliktir. Bireyciliğin benimsenmesi ile birlikte, "toplumu akılcı biçimde kuran ve kurumlaştıran insan" ön plana çıkmaktadır (İnsel, 2011: 326). Akıllı insanın ön plana çıkışı ise iktisadi analizin karşılaştığı her sorunun bireyselleştirilmesi imasını taşır. İktisadi analizde toplumsal göz ardı edilir ve birey ve onun eylem ve kararları tüm analizin göbeğine yerleştirilir. Birey hem iktisadi analizde hem de iktisadi pratikte kendi kaderine terk edilir.

Neoliberal düzenin dikte ettiği ve özgürlük iması taşıyan bireycilik yaklaşımı, bireyi -aksine-yalnızlığa ve toplumsal alana yabancılaşmaya maruz bırakmıştır. Piyasanın kendiliğindenliğine ve bu sebeple optimal sonuçlar üretmesi açısından üstünlüğüne olan inançla birlikte bu bireycilik yaklaşımı, devletin, bireylerin çıkarlarını kollama görevinden çekilmesi hususunda işini kolaylaştırmıştır. Refah, sosyal adalet ve sosyal haklar gibi uygulamalara karşı duruş sergileyen neoliberallerin savunusu, adaletin ancak minimum devlet müdahalesi ile sağlanacağı inancıdır. Bireyi toplumsala önceleyen neoliberalizm, her sosyal sorumluluğu

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

böylece kişisel sorumluluk eksenine indirger. Bu düzende vatandaşlık, refah devleti dönemindeki gibi “merkezi yönetime bağımlı, sorumluluk alamayan, tembel, asalak, talepkâr, mızımız, asi ve çıkarıcı” değil, “daha aktif, girişimci, inisiyatif ve sorumluluk alan, kanunlara saygılı, olgun ve makul bir tip”e dönüşmüştür (Saunders, 1993: 61; akt. Özkazanç, 2009: 264). Bu aktif vatandaşlar, sosyal haklar hususunda sorumluluğu kamuya yüklemeyi ve geliştirmiş olduğu yetenekleri doğrultusunda yaşam haklarını kazanmaya çalışırlar. Aslında kişiselden ziyade toplumsaldan kaynaklı birçok sosyal problemi bireysel girişimlerle çözebilenler piyasa tarafından mükâfatlandırılırken, çözemeyenler yetersizlik hissi ile baş başa kalırlar. Başarısızlık kişisel bir mesele olarak addedildiğinden, adalet fikri de zedelenmez.

Margaret Thatcher’ın toplumu yalnızca “birey olarak erkekler ve kadınlardan” oluştuğunu ilan etmesiyle özdeşleşen neoliberalizm terimi, 1980’li yıllardan itibaren tüm dünyada gelişen siyasi ekonomik ve politik bir dönüşümü ifade etmek için kullanılmaktadır. 1940’lardan itibaren gündemde olan Keynesçi sosyal refah devleti politikalarının, sermayenin karlılığında azalmaya yol açması sebebiyle, siyasi ve ekonomik politika yapıcılarının, bu karlılığı artırmaya yönelik gündeme getirdiği politika değişikliklerinin ortak adına neoliberalizm denebilir. Duménil & Lévy’ye (2007: 26) göre neoliberalizm, “bir gerileme döneminin ardından yönetici sınıfların üst kesiminin yani en zenginlerin güç ve gelirlerinin yeniden tesis edilmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu üst kesimlerin gelir ve servetlerinin artışının maliyeti ise sınıflar arası eşitsizlikteki uçurumdur. Neoliberalizm, kapitalist sistemin işleyişinde yeni kurallara işaret eder ve bu kurallardan bazıları şunlardır: devletin refah alanındaki müdahalesinin azaltılması, finansal kurumlarda serbestlik ve reel sektör aleyhine aşırı büyüme, emek üzerinde denetim. Bu kuralların ima ettiği en önemli olgu, sermaye ve emek çelişkisinde sermayenin yeniden dirilişi ve emeğin yalnız başına bırakılmasıdır. Harvey ise (2015: 1) neoliberalizmi emek gücüne karşı sermaye sınıfının iktidarını güçlendirme amacını güden siyasi bir proje olarak tanımlamaktadır. Sermaye sınıfının iktidarını güçlendirmek için yeniden organize edilen politikalarla birlikte emek sınıfı kendi kaderine terk edilmiş ve kendi çıkarlarını kendileri kollamaya mâhkum edilmiştir.

Rodrik’e (2020) göre neoliberalizm, iktisat disiplininin yeni ve başka bir adıdır. İktisat disiplininin bu yeni adında ve yeni yönünde pazara/piyasaya aşırı odaklanma, metodolojik bireyciliğe ve matematiksel formalizme dayanma eğilimi, anlamlı, daha büyük ölçekli ekonomik ve sosyal reformun önünde engel oluşturmaktadır. Denebilir ki iktisat disiplininin yöntemi, iktisadi pratiği dönüştürecek iktisat politikalarını şekillendirmektedir. Formalist ve bireyci bir metodoloji ise iktisadi problemlerin makro boyutlarını ve karmaşıklığını görmezden gelme eğilimi ile birlikte, toplumsal bir iyileşme vadeden politikalarından uzak durmaktadır. Mont Pelerin Derneği, neoliberalizme geçişte etkili olan iktisadi fikirleri üreten entelektüeller grubudur. Bu grubun iki önemli ismi ise Friedrich August von Hayek ve Milton Friedman’dır. Bu iktisatçıların piyasa savunuları ve hükümet müdahalelerine karşı duruşları, 1980 sonrası politika ortamını yeniden şekillendirmede oldukça etkili olmuştur. Deregülasyon, finansallaşma, refah devletinin tasfiyesi, emek piyasalarının kurumsallıktan çıkarılması, kurumlar ve artan oranlı vergilendirmenin azaltılması ve hiper-küreselleşme arayışı bu politika ortamına verilen örneklerdir ve bu politikaların kökleri işte bu iktisatçıların teorileri tarafından sağlanmaktadır. İşte bu politikalar anlamlı, daha büyük ölçekli ekonomik ve sosyal reformun önünde duran engellerdir.

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Her ne kadar neoliberal ideologlar, fikirlerinin klasik liberalizmin bir devamı olduğunda ısrarcı olmaya devam etseler de aslında liberal öğretiyi oldukça basit bir çıkar yaklaşımına indirgemişlerdir. Geleneksel liberalizmde yer alan sınıfsal analiz, neoliberalizmle birlikte geride bırakılmış ve neoliberalizm “aklı, tercihleri ve eylemiyle bir bütün içinde iktisadi bireyi mutlaklaştırarak geleneksel liberalizmden de” uzaklaşmışlardır (İnsel, 2011: 10). Buradaki esas problem, bireyi toplumsaldan bağımsız kabul eden bireycilik yaklaşımının doğurduğu, yaşama dair tüm sorumluluğun, aslında toplumsal bir varlık olan bireye devredilmesi meselesi ile ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, neoliberal düzenle birlikte gelen “siyasanın birey ve sivil toplum lehine lağvedilmesine dayanan bu bireycilik devrimi, kamu kesiminin de ortadan kalkmasına ya da gözden kaybolmasına yol açmıştır” (İnsel, 2011: 20). Anthony Giddens, insanların, kendiliklerini kazandıkları topluma yabancılaşmalarını burjuva toplumlarıyla açıklar. Giddens’a (2018: 45) göre kapitalist teori ve pratik içinde bireyin hayatı ve ihtiyaçları, bireyin toplumla bağından bağımsız verilmişlikler olarak kabul edilmektedir. Bu teori ve pratikte birey, soyut bir biçimde çıkar peşinde varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Toplumsalla bağları koparılan birey, aynı zamanda toplumsalın da tabi kılındığı bir birim haline gelir.

1980’li yıllar neoliberalizmin ilk evresini 1990’lı yıllardan günümüze kadar gelen kısım ise ikinci evresini oluşturur. İlk evrede emek gücü, ücretlerin düşürülmesine yönelik politikalarla zayıflatılmıştır. İkinci evrede ise emek gücünü esnekleştirme ve güvencesizleştirme yolu izlenmiştir (Oğuz, 2011: 8). Esneklik, sermaye ve emek ilişkisinde sermayenin emek üzerindeki tahakkümünü derinleştirmesiyle ilişkili bir kavramdır. Buna göre, sermaye emeği, istediği zaman ve biçimde istihdam etme kudretine sahiptir. Bu demektir ki emek piyasası artık kuralsızlaşmış ve parçalanmıştır. Artık geçici, yarı zamanlı, mevsimlik ve sınırlı iş sözleşmeleri yaygınlaşmıştır. Güvencesizleşme ise iş ve istihdam güvencesinden ve sosyal haklardan mahrumiyeti ve geleceğe dair kaygılı bir duruşu ifade etmektedir. Bu kaygılı duruş yalnızca iş ile sınırlı değildir, tüm yaşam pratiğine sirayet etmiştir. Her şeye dair bir belirsizlik hüküm sürerken emek gücü nerede iş bulursa oraya göçmeye ve olmadık işleri kabul etmeye meyillidir.

Bireyin, neoliberalizmle birlikte, toplumla bağının kopuşunu ve yalnız mücadelesini analiz eden isimlerden biri Richard Sennett’tir. Emek sermaye ilişkilerinin aldığı yeni biçimleri “Yeni Kapitalizm” kavramı altında tartışan Sennett’e (2021) göre ise emeğin -bireyin- karşı karşıya kaldığı durum, yüksek kayganlığa sahip bir zeminde sürekli ve yalnız başına bir mücadeledir. Sennett emek ve sermaye ilişkilerindeki değişimi, kurumlardaki değişim, beceri toplumu ve bireylerin işe yaramazlık korkusu arasındaki ilişki ve siyaset ile tüketim politikaları üzerinden analiz etmektedir. Yeni kapitalizm olarak adlandırılan bu yeni kültürün iddiası insanlara daha fazla özgürlük sağlaması iken Sennett bu özgürlüğün sağlandığından şüphe etmektedir.

Weber’in demir kafesinin (bürokrasi ve kurumlarının) yirminci yüzyıl ile birlikte buharlaştığını ileri süren Sennett (2021: 34-37), ortaya çıkan yeni kültürün tekinsizliğine dikkat çeker ve ömür boyu istihdamın azalması, tek bir kurumda geçen kariyerlerin azalması, kamu alanında hükümetlerin sosyal yardım ve güvenlik ağlarının daha kısa vadeli ve daha dengesiz hale gelmesi olgularını bu tekinsizliğe örnek olarak gösterir. Kapitalizmin bürokratik yapısının yirminci yüzyılda yaşadığı dönüşüme sebep olan darbeler arasında ise yönetici iktidarından hissedar iktidarına geçiş ve yatırımcıların artık etkin yargıçlar olması; yatırımcıların kısa vadeli sonuçlar istemesi yani “sabırsız sermaye” olgusunun yaygınlaşması; son olarak iletişim ve

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

imalatta yeni teknolojilerin gelişmesi ile birlikte artan hızlanma gibi faktörleri sıralamaktadır. Tüm bunlar çalışanların iş yapma biçimini de değiştirmektedir. Çalışanlar, sürekli ve hızla değişen koşullara kendilerini adapte edebilme kabiliyetine sahip oldukları sürece istihdama katılabilmektedirler. Bu da emeğin altındaki zeminin kayganlığına işaret etmektedir.

Huws (2017: 35) özellikle teknolojinin ilerlemesinin yol açtığı en önemli problemin “yenilenebilir işçi arzı” olarak tanımlanan işçi güvencesizliği olduğunu ileri sürmektedir. Beceri talebi anlık veya dönemlik olarak değişmekte, bu değişimdeki hız ise emek piyasası üzerinde baskıyı artırmaktadır. Emek gücü kendisini durmadan yenilemekle yükümlüdür. Sürekli değişen işler ve beceriler, insanların kendilerini işe yaramaz hissetmesine neden olmaktadır. Daha da önemlisi sürekli ve kısa vadeli kâr arayışında olan iş dünyasında istihdama katılamayan bireyler, bu başarısızlığın müsebbibinin kendileri olduklarında da emindirler. Bu yeni kültürde birey artık kendisi bir girişimci olmuştur. Yöneticilerin sürekli değişen isteklerine cevap verme sorumluluğu ile bir başına kalmıştır (Sennett, 2021: 49). Sorumluluk sadece istihdam edilebilmek için esnek ve başarılı bir girişimci olmakla sınırlı kalmaz bu yeni kültürde. Tek başına kalan bu “yeni insan” kendi kendinin tıbbi danışmanı ve emeklilik fonu yöneticisi olur. İşlerin esnekleşmesi aynı zamanda güvencesizleşmesi anlamına gelmektedir. Emek gücü esnekleşince ve geçicilesince bireylerin sosyal refahını artırma yükümlülüğü de yine bireye yüklenmektedir. Kamusal sorumluluk azaltılmakta, devlet sosyal refah artırıcı işlevini sonlandırmakta ve birey bu kaygan zeminde yalnız başına bırakılmaktadır.

Guy Standing bu yeni tip çalışan kesimi “prekarya” olarak adlandırmaktadır. Prekarya, “precarious” sıfatı ile “proleterya” isminin birleşmesinden oluşan yeni bir terim ve henüz oluşma aşamasında olan yeni bir “güvencesiz” sınıftır. Standing’e (2019: 26) göre prekarya, yedi tip güvenceden yoksun olan bir sınıfı temsil eder. Bu güvenceler, emek piyasası, istihdam, iş, çalışma, vasıfların yeniden üretimi, gelir ve temsil güvenliği olarak ifade edilmektedir. Bu güvencesizliklerin ardında yatan ise 1980’lerde ortaya atılan, “yeniden dönüşümün temel koşulu, emek piyasasında esnekliktir” şeklindeki neoliberal iddiadır. Esnekliğin ise ücret, iş, istihdam ve vasıf esnekliği olmak üzere boyutları vardır. Sonuç olarak neoliberalizm insanların bir kısmını güvencesizleştirmekte ve güvencesizlik yalnızca çalışma hayatında değil, hayatın tümünde deneyimlenmektedir.

Metodolojik bireyciliğin iktisadi analiz için işlevi, işte bu yeni birey tipini temel alan bir iktisadi kuramın meşruluğunu sağlamaktır. Başka bir deyişle neoliberal ideoloji, serbest ve özgür rekabetin tesisi ile mümkün kılınan birey özgürlüğünden hareketle, toplumsal uyumu ve adaleti vurgular. Birey, her biri kendi kapasitesi doğrultusunda özgürce rekabet ederek iktisadi aktiviteye katılır ve emeğinin karşılığını alır. Böyle bir iktisadi kuram için gerekli yöntem ise metodolojik bireyciliktir. İktisadi analizin son yıllarında gösterdiği gelişme incelendiğinde, ortaya çıkan çoğu yaklaşım ve yöntemin, metodolojik bireycilik yaklaşımını sürdürdüğü görülmektedir. İktisat disiplininin bu yeni yönelimlerdeki bireycilik ısrarı, neoliberalizmi eleştirmek bir yana desteklemektedir.

Yeni davranışsal iktisadın, tüm iktisadi analizi bireyin karar mekanizmasında ortaya çıkan anomaliler üzerine kurması ile neoliberal “kendinin girişimcisi birey” fikri, birbirinin uzantısı fikirlerdir. Aslında toplumsal bir varlık olan birey, neoliberal dönemle birlikte toplumdan bağımsızmış gibi ele alınmış ve bireyin temel sosyal haklarını sağlama görevi kamuya değil

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

kendisine yüklenmiştir. Yani birey temel haklarını ancak kendisi kazanabilen ve başarısızlığı da kişisel bir mesele olarak kabul etmesi gereken yalnız kalmış bir bireydir. Yeni davranışsal iktisat yaklaşımının da bu yalnızlığı, toplumdan yalıtılmışlığı, kişisel sorumluluğu ve sosyal problemleri hiç sorunsallaştırmadan analiz yürütmeye devam eden bir yaklaşım olması sebebiyle neoliberal ideoloji ile tutarlı bir yaklaşım olduğu ileri sürülebilir. Bu yaklaşım, bu toplumsal sorunlara kişisel çözümler öneren bir yaklaşım olması sebebiyle neoliberal ideolojinin yeniden üretilmesi işlevini üstlenmektedir.

Yeni davranışsal iktisattaki metodolojik bireycilik psikolojizm olarak tezahür eder. Toplumsal yerine bireyi ve sosyoloji yerine psikolojiyi önceler. Psikoloji iktisat iş birliğine dair Giddens'ın (2018: 244) fikirleri önemlidir: "Psikolojinin bulguları bütün sosyal bilimler için kesinlikle önemlidir, fakat diğer komşu disiplinler için olduğundan daha fazla değil. [...] İnsan hayatı esasen sosyokültürel etkiler tarafından biçimlendirildiği için, gerçekte sosyolojinin psikolojiye katkısının psikolojinin sosyolojiye katkısından daha fazla olması muhtemeldir".

6. Sonuç

Yeni davranışsal iktisat her ne kadar bazı çevrelerce iktisadi analizde meydana gelen heterodoks gelişmeler başlığı altında ele alınsa da aslında ortodoksinin bir uzantısı olarak ana akım iktisat içerisinde yerini almaktadır. Yeni davranışsal iktisadın ana akım altında değerlendirmeye almaya sebep olan temel etken, yöntemsel olarak ana akımla benzer çerçeveleri takip etmesidir. En önemli ortak ilke ve toplumsal olarak önemli sonuçlar doğurana metodolojik bireycilik yaklaşımıdır. Metodolojik bireyciliğin, sosyal açıklamaların olmadığı ve bütün sosyal olgunun bireylere ilişkin güç, inanç, plan ve yetenek gibi olgulara dayanarak açıklanabileceği şeklindeki tutumu, özellikle ana akım iktisat içinde benimsenen bir yaklaşımdır. Yeni davranışsal iktisat her ne kadar ortodoksinin rasyonalite varsayımına karşı çıkararak bir muhalefet geliştirse de ilgi alanı bireylerin seçim ve eylemlerinde rasyonel olamama ve seçimlerde anomali araştırmaları çerçevesinde kalmıştır. Eğer rasyonalite varsayımı eleştirisi yapılacaksa, bireylerin sosyal varoluş biçimlerine de mutlaka değinilmelidir. Başka bir deyişle, ciddi bir muhalefetin oluşabilmesi için bireylerin rasyonelliğinden ziyade atomvari varoluşları eleştiriye tabi tutulmalıdır. Fakat yeni davranışsal iktisat, maalesef bu sorunlu mirası devralmıştır. Bu yaklaşım, tüm iktisadi analizi, iktisadi ajanların seçim sorunları ve optimizasyoncu davranış problemlerine indirgeme açısından ortodoksi ile aynı çizgide yer almaktadır. Metodolojik bireycilik aynı zamanda iktisadi pratikte meydana gelen dönüşümleri de destekleme işlevi üstlenmektedir. Bu yaklaşım, neoliberal dönemin iktisadi pratiğindeki sosyal haklar ve adalet konusunda bireysel bir savaş halinde var olan bireyini ve sosyal problemleri bireysel meselelere indirgemeyi, iktisadi teoride meşrulaştıracak zemini sağlama görevi görür.

Ana akım iktisat bilimi ve özel olarak yeni davranışsal iktisat, iktisadi ajanların seçim sorunları ve bunların çözümüne yönelik optimizasyoncu davranışla ilgilenir. Fakat bu tip bir yaklaşım, insanın toplumsal bir varlık olduğu ve insan eyleminin bir sosyal yapı gerektirdiği ve insan eyleminin açıklanması için sosyal ilişkiler ağlarının ve kurumların da açıklanması gerektiği fikrini ıskalar. İktisadın ihtiyacı olan yaklaşım, birey ve toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi indirgemecilikten uzak biçimde analiz eden bir yaklaşımdır. Piyasa toplumunu ve akılcı bireyini

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

meşrulaştırılan yöntem seçimleri bir kenara bırakılmalı ve piyasa dinamiklerini sorunsallaştıran ve sorunların ardındaki yapı ve mekanizmaları araştıran yöntemler benimsenmelidir.

Kaynakça

- Akın, Z. & Urhan, B. (2010). İktisat Deneysel Bir Bilim Olmaya mı Başlıyor?. *İktisat, İşletme ve Finans*, 25(288), 9-28.
- Allais, M. (1953). Le Comportement De L'homme Rationnel Devant Le Risque: Critique Des Postulats Et Axiomes De L'école Américain. *Econometrica*, 21(4), 503-546.
- Arnsperger, C. & Varoufakis, Y. (2006). What is Neoclassical Economics?. *Post-Autistic Economics Review*, 38(1), 2-12.
- Arrow, K. J. (1994). Methodological Individualism and Social Knowledge. *The American Economic Review*, 84(2), 1-9.
- Becker, G. S. (1976). *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bhaskar R. (2013). *Natüralizmin Olanaklılığı, Çağdaş İnsan Bilimlerinin Felsefi Bir Eleştirisi*. Vefa Saygın Öğütle (Çev.). Ankara: Pratika.
- Camerer, C. F. & Loewenstein, G. (2004). Behavioral Economics: Past, Present, Future. C. F. Camerer & G. Loewenstein (Ed.), *Advances in Behavioral Economics* (3-51). New York: Russell Sage Foundation.
- Colander, D. (2000). The Death of Neoclassical Economics. *Journal of the History of Economic Thought*, 22(2), 127-143.
- Colander, D., Holt, R. & Rosser, J. B. Jr. (2004). The Changing Face of Mainstream Economics. *Review of Political Economy*, 16(4), 485-499.
- Davis, J. (2011). *Individuals and Identity in Economics*. New York: Cambridge University Press.
- Dequech, D. (2007). Neoclassical, Mainstream, Orthodox, And Heterodox Economics. *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(2), 279-302.
- Dold, M. (2022). Methodological Individualism in Behavioral Economics. N. Bulle & F. Di Iorio (Ed.), *Palgrave Handbook of Methodological Individualism*.
- Duménil, G. & Lévy D. (2007). Neoliberal (Karşı) Devrim. A. Saad-Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (25-41). Şeyda Başlı & Tuncel Öncel (Çev.). İstanbul: Yordam.
- Ellsberg, D. (1961). Risk, Ambiguity and Savage Axioms. *Quarterly Journal of Economics*, 75(4), 643-699.
- Fine, B. & Milonakis D. (2014). *İktisat Emperyalizminden Acayip İktisada, İktisat ve Diğer Sosyal Bilimler Arasında Değişen Sınırlar*. Eren Kırmızıaltın & Hüsnü Bilir (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

- Giddens, A. (2018). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*. Ümit Tatlıcan (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Glimcher, P. W. & Rustichini, A. (2004). Neuroeconomics: The Consilience of Brain and Decision. *Science*, 306(5695), 447-452.
- Hahn, F. H. (1984). *Equilibrium and Macroeconomics*. Oxford: Basil Blackwell
- Hahn, F. H. (1985). *In Praise of Economic Theory*. Jevons Memorial Fund Lecture, University College, London.
- Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi. Aylin Onacak (Çev.). İstanbul: Sel.
- Hodgson, G. M. (1999). *Evolution and Institutions: On Evolutionary Economics and the Evolution of Economics*. Cheltenham, Edward Elgar.
- Huws, U. (2017). *Küresel Dijital Ekonomide Emek*. Cemre Şenesen (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- İnsel, A. (2011). *Neo-Liberalizm Hegemonyanın Yeni Dili*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-292.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1981). The Framing Decision and the Psychology of Choice. *Science. New Series*, 211(4481), 453-458.
- Kahneman D. & Tversky A. (1992). Advances in Prospect Theory: Cumulative Representation of Uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*, 5(4), 297-323.
- Kahneman, D. (2003). Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics. *American Economic Review*, 93(5), 1449-1475.
- Kamilçelebi, H. (2019). *Davranışsal İktisat*. İstanbul: Ijopec Publication.
- Karabulut, G. (2017). *Mutluluk ve İktisat*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Katona G. (1951). *Psychological Analysis of Economic Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Katona, G. (1975). *Psychological Economics*. New York: Elsevier.
- Kibar, S. (2017). Dört Bireyci Kuramın Toplumsal Adalet Sorununu Ele Alışlarındaki Temel Varsayımlarının Bir Eleştirisi. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 28, 1-16.
- Laibson, D. & List, J. A. (2015). Principles of (Behavioral) Economics. *American Economic Review*, 105(5), 385-390.
- Lavoie, M. (2006). Do Heterodox Theories Have Anything in Common? A Post- Keynesian Point of View. *Journal of Economics*, 3(1), 87-112.
- Lawson, T. (2013). What Is This 'School' Called Neoclassical Economics?. *Cambridge Journal of Economics*, 37, 947-983.
- Naidu, S., Rodrik, D. & Zucman, G. (2020). Economics After Neoliberalism: Introducing the Eflip Project. *AEA Papers and Proceedings*, 110, 366-371.

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

- Oğuz, Ş. (2011). Tekel Direnişinin Işığında Güvencesiz Çalışma/Yaşama: Proletarya-dan “Prekarya”ya mı?. *Mülkiye Dergisi*, 35(271), 7-24.
- Öğütte, V. S. (2013). *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi*. İstanbul: Ayrıntı
- Özel, H. (2000). The Explanatory Role of the General Equilibrium Theory: An Outline into a Critique of Neoclassical Economics. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 257-285.
- Özel, H. (2021). Yöntembilgisel Bireycilik, Niyetlenilmemiş Sonuçlar ve Sosyal Teori. Derya Güler Aydın (Ed.), *İktisat Metodolojisi* (123-170). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-liberalizm Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 247-274.
- Rustichini, A. (2009). Neuroeconomics: What Have We Found and What Should We Search For?. *Current Opinion on Neurobiology*, 19(6), 672-677.
- Schoemaker, P. J. H. (1982). The Expected Utility Model: Its Variants, Purposes, Evidence and Limitations. *Journal of Economic Literature*, 20(2), 529-563.
- Sennett, R. (2021). *Yeni Kapitalizm Kültürü*. Aylin Onocak (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sent, E.M. (2004). Behavioral Economics: How Psychology Made Its (Limited) Way Back into Economics. *History of Political Economy*, 36(4), 735-760.
- Simon, H. A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
- Simon, H. A. (1956). Rational Choice and the Structure of the Environment. *Psychological Review*, 63(2), 129-138.
- Simon, H. A. (1959). Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science. *American Economic Review*, 49(3), 253-283.
- Standing, G. (2019). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*. Ergin Bulut (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thaler, R. (1980). Toward a Positive Theory of Consumer Choice. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 1(1), 39-60.
- Thaler, R (1985). Mental Accounting and Consumer Choice. *Marketing Science*, 4(3), 199-214.
- Udehn, L. (2001). *Methodological Individualism: Background, History and Meaning*. London: Routledge.
- Veblen, T. B. (1898). Why is Economics not an Evolutionary Science?. *The Quarterly Journal of Economics*, 12(4), 373-397.
- Veblen, T. B. (1899). The Preconceptions of Economic Science. *The Quarterly Journal of Economics*, 13(4), 396-426.
- Weintraub, E. R. (2002). Neoclassical Economics. *Concise Encyclopaedia of Economics*, Library of Economics and Liberty, Liberty Fund

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi.
Fiscaeconomia, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Yılmaz, H. (2018). *Davranışsal İktisadın Politika Yapımına Etkisi*. IJOPEC Publication No: 2018/38.

Zak, P. J. (2004). Neuroeconomics. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 359(1451),1737-1748.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Fiscaeconomia Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethical Approval: The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, Fiscaeconomia has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's author.

New Behavioral Economics, Methodological Individualism and Dismissal of Societal

Fatma Esra Soylu

Extended Abstract

The school of neoclassical economics, which emerged with the marginalist "revolution" in the 1870s, became orthodox economics in time. It prevailed as an unquestionably acknowledged paradigm until World War I and then the Great Depression of 1929, which led to great instabilities around the world. As the era of prosperity and harmony enjoyed beginning from the 1870s came to an end, the confidence in the undisrupted, equilibrium-oriented system with the highest level of prosperity promised by neoclassical economics was shaken, and the theory came under question. It was understood that it would not be possible to solve this depression by means of "spontaneity," which was one of the greatest promises of Orthodox economics, and new avenues were sought. Since then, although the discussion on compliance with the practice of neoclassical economics theory increasingly grew, the number of its ardent advocates did not diminish.

Behavioral economics is among the most important representatives of economic approaches that criticized neoclassical economics in the twentieth century. Behavioral economics has become a promising attempt to eliminate the shortcomings of neoclassical economics by criticizing one of the major pillars of neoclassical theory, namely the principle of rationality. However, whether it succeeded or not is disputed. Rationality and methodological individualism are among the most widely acknowledged principles of neoclassical economics. This paper is related to these two principles. (New) Behavioral economics is one of the mainstream approaches among the studies aimed at stretching the rationality principle of neoclassical economics, and it has that gained popularity in recent years. In particular, although this analysis, which acknowledges the uncertainty about the future and is thus based on divergence from optimality in the behaviors of economic decision units under such uncertainty, has abandoned the hypothesis of rationality, it continues to follow the methodological individualist approach of neoclassical economics.

Many economists classify the basic principles of neoclassical economics. What stands out in these classifications is that the methodological individualism approach can be noted, either explicitly or implicitly, as the most fundamental common principle. The hypotheses such as rationality, utilitarianism, or perfect knowledge in the classifications that do not explicitly specify methodological individualism as the basic principle, are implicitly based on the individualism approach. However, the criticisms on neoclassical economics focus on rationality and perfect knowledge rather than methodological individualism.

Two traditions are mentioned regarding behavioral economics, the old and the new. The founder of the old behavioral economics approach is Herbert Simon, who developed the bounded rationality approach with the studies carried out in 1955, 1956 and 1959. He expressed that the maximization principle postulated in economic theory fell short in real life and argued that people did not actually pursue optimization, but only adapted to well enough (Simon, 1956: 29). Today, what is understood from the term 'behavioral economics' is mostly the new behavioral economics. Therefore, this paper will focus on the criticism of this new

approach. Daniel Kahneman and Amos Tversky are the most important representatives of the new behavioral economics approach. With the developments in the neoclassical theory, uncertainty was included in the analysis and the studies examining the uncertainty factor in decision-making were brought to the agenda. The "Expected Utility Theory" can be primarily cited as an example for the studies that examine how the rational economic units make decisions under uncertainty. According to this theory, the most rational behavior pattern is maximizing the expected utility. The decision-makers determine their prospects according to the probability distributions defined for such situations. Here, it is assumed that the decision-makers know that all possible situations occur randomly according to a certain probability distribution, even if they do not know which situation will occur. The expected utility theory has long remained as the reference for solving decision-making problems under uncertainty, but it has come under serious questioning as the result of the studies in recent years. The strongest criticism came from Kahneman and Tversky in the 1970s. Kahneman and Tversky proved the inadequacy of the expected utility theory, and they presented a new theory, a model of choice called "Prospect Theory." The prospect theory acknowledges that the rational behavior approach is not accurate in decision-making under uncertainty. According to the prospect theory, the non-rational features in human behavior (such as emotion and intuition) come into prominence in decision-making under uncertainty or risk (Kahneman & Tversky, 1992: 298).

The core conviction of new behavioral economics is that if we increase the realism of the psychological underpinnings of economic analysis, that is, if it is possible to conduct an economic analysis considering the psychology of real-world man, economics will be more successful in generating theories and policies and in making predictions. This conviction does not reject the understanding of utility-maximizing individuals and the tendency to equilibrium, which are the basic principles of neoclassical economics. The concept of bounded rationality, adopted by the new behavioral economics, continues to support individual choice and the optimization of choices, which are the main footings of neoclassical economics. The framework of individual choice and optimization persists, only the ideas regarding whether or not to achieve this optimization change. In behavioral economics, there are some factors that prevent achieving this optimization. These factors are various cognitive biases of the people. That is, the new behavioral economics considers the rationality assumption of microeconomics as a criterion for assessing behavioral deviations.

Starting out from the argument that methodological individualism approaches, which are the hard core of neoclassical economics, are maintained in new behavioral economics, one can suggest that the ontological connection between this approach and neoclassical economics persists. The continuation of the methodological individualism approach confines this approach to being not an objection to but an extension of orthodoxy. Although the new behavioral economics' questioning of whether individuals act rationally in their choices represents a deviation from neoclassical economics, performing the economic analysis solely on the individual and the decision-making mechanism of the individual is an indication that the methodological reductionism continues in exactly the same manner. Nevertheless, as an extension of the new behavioral economics, the concern is similar for fields like neuroeconomics, namely, a divergence from rationality. The objection of new behavioral

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscaeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

economics to self-interest and rational individual assumptions of neoclassical economics was made in order to address the concept of an individual more realistically. This is an indication that the basic unit of economic analysis is still the individual. The assumptions of self-interest and rationality are not necessary conditions for a methodological individualist perspective.

New behavioral economics overemphasizes the choices of the individual. The fields such as experimental and neuroeconomics continue this overemphasis. Thus, these approaches have diverged from historicity and sociality. Accepting the social structure and system as the data as accepted by neoclassical economics, these new analyses continued solely via the decision-making mechanism, without any mention of the concepts, such as history, society, culture, social structure, norms and institutions. However, an individual activity never occurs in the societal gap. The individual activity is determined by the historical and societal context. For this reason, the economic analysis should include the societal context from the very beginning. Individual action always occurs within a social structure. In other words, social structures are an essential condition for the actions of individuals. Daily life practices are a product of culture. The economic decisions of individuals are also definitely determined culturally, historically and socially. Therefore, one can state that new behavioral economics and its extension neuroeconomics, which neglect the effects of these factors on economic and social behaviors and actions, treat individuals as ahistorical, asocial, isolated and atomistic beings and analyze by accepting the social and economic system (capitalist) as data, have a rather reductionist approach. The source of this reductionism is its methodological individualist approach.

The implication of methodological individualism in economic analysis is to come up with universal laws, starting out from the acceptance of a representative individual isolated from societal. The existence/reality of a link between the individual and other individuals, or with the social structure that comprises the individuals, is not accepted. Upon homogenizing the individuals on the shallow ground (self-interest motivation and rationality), the societal is achieved after a rough consolidation. However, neither the societal - social - structure is such a one-dimensional unity that it can be obtained through such a rough consolidation, nor is the individual a mechanical being moving in an isolated universe.

An interdisciplinary political economy should always intend to include these historical and societal dimensions. The inclusion of historical and societal dimensions means reaching beyond methodological individualism. However, this must be done without falling into an ongoing handicap in social sciences. In other words, the remedy for escaping methodological individualism is not methodological holism. A framework that attempts to incorporate the historical, societal and social dimensions into economics must be a framework that seeks to overcome the duality of structure and agent and that is based on the mutual interaction of the agent and structure. Roy Bhaskar pointed out the inadequacy of this dual discrimination in theories that examined the relations between society and the individual and the errors of these approaches and proposed a way out. In the transformational model of social activity proposed by Bhaskar, society is always a necessary condition for human action, and human action is, in turn, a necessary condition for the existence of this society. In addition, this model is built on the idea of the irreducibility of the society and the individual to each other.

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi. *Fiscoeconomia*, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

Methodological individualism assumes the function of legitimizing the rational, competitive, free and entrepreneurial individual of the neoliberal order. However, the approach of individualism, which is dictated by the Neoliberal order and which carries the implication of freedom, has - on the contrary - exposed the individual to solitude and alienation from societal space. In neoliberal ideology, the market is illustrated as a level playground that rewards individuals according to their qualifications or market values. Failure is not due to a person's race, class, or structural inequality within the system, but it occurs as the result of the individual's lack of effort. The individuals participate in the exchange in the market and receive the full value of their labor. In neoliberal ideology, the establishment of freedom and competition paves the way for individuals to pursue their interests and enhance their welfare. What is understood from justice is the establishment of this freedom to compete. The interference-free market, where freedom to compete could be established, holds the promise that it can generate the best outcomes for everyone. It is methodological individualism that ensures the legitimacy of an economic analysis based on the free exchange of competing individuals. With the adoption of individualism, "the human being rationally building and institutionalizing the society" has come into prominence (İnsel, 2011: 326). The manifestation of a rational human being holds the implication of individualizing every problem encountered by economic analysis. The societal/social is ignored in economic analysis, and the individual and his/her actions and decisions are placed at the core of the whole analysis. The individual is abandoned to his fate both in economic analysis and in economic practice.

Together with the belief in the spontaneity of the market and hence its superiority regarding optimal outcomes, this individualistic approach facilitated the state's withdrawal from the task of protecting the interests of individuals. The argument of the neoliberals, who stand against the practices such as welfare, social justice and social rights, is the conviction that justice can only be achieved with minimum state intervention. Neoliberalism prioritizes the individual over society and thus reduces every social responsibility to the axis of personal responsibility. In the neoliberal order, citizenship is not "dependent on central government, unable to take responsibilities, lazy, parasitic, demanding, nitpicking, rebellious and self-seeking" as in the welfare state era, but has transformed into a "more active, entrepreneurial, initiative and responsibility-taking, law-abiding, mature and reasonable type" (Özkazanç, 2009: 264). These active citizens do not encumber the responsibility for social rights on the public and strive to earn their fundamental rights of life in the course of the abilities they develop. As a matter of fact, while the individuals who are able to solve many social problems, which are societal rather than personal, by means of individual attempts are rewarded by the market, those who cannot solve these problems have feelings of inadequacy. Since failure is seen as a personal issue, the idea of justice is not compromised either.

The function of methodological individualism for economic analysis is to ensure the legitimacy of an economic theory that is based on this new type of individual. In other words, starting out from the individual's freedom made possible by the establishment of free and open competition, the neoliberal ideology emphasizes societal harmony and justice. The individual participates in economic activity through free competition, each on the course of his/her own capacity and gets the fruits of his/her labor. The methodological individualism is the method required for such an economic theory. When the development in economic analysis in recent

Soylu, F. E. (2023). Yeni Davranışsal İktisat, Metodolojik Bireycilik ve Toplumsalın Reddi.
Fiscaeconomia, 7(3), 1856-1886. Doi: 10.25295/fsecon.1265694

years is examined, it is evident that the majority of the emerging approaches and methods continue the methodological individualism approach. The insistence of economics discipline on individualism in these new tendencies supports the neoliberal ideology, let alone criticize it.

The basic way of thinking that characterizes economics is to monitor the choice problems of economic agents and the effects of optimistic behavior aimed at solving these problems. However, such an approach misses the idea that human is a societal being, that human action requires a social structure, and that networks of social relations and institutions must also be explained in order to explain human action. The approach needed by economics is an approach that analyses the complex relationship between the individual and society without reductionism. The method choices that legitimize the market society and rational individual must be reserved, and the methods that problematize the market dynamics and investigate the structures and mechanisms behind the problems must be adopted.